

LJUBLJANSKI ZVON.

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

Štev. 1.

V Ljubljani, dne 1. januarja 1910.

Leto XXX.

Vojeslav Molè:

Iz knjige: „Solnce in ciprese“.

P i s m o.

I.

Tvoj list je kakor vrt, kjer iz solzá
brstijo lilje, rože plameneče,
med njimi vrelec žalosti šumlja.

In čez gredice tihe in dehteče
zro kakor rosna cvetka ti oči:
„O dragi, kje nebo je naju sreče?“

O draga, gasne solnce naju dni,
divjal vihar je v vrtu hrepenjenja,
zdaj tiho, tiho srce krvavi.

Zdaj je pred nama trudna pot življenja
in v trnje se razrašča rož prelest,
zdaj usta pijejo iz čaš trpljenja,
zdaj v duši žalost je, bridkost, bolest.

II.

Jesen poljublja solnčna parke tihe
in seje vanje poznih dni zlato
in golih vej skrivnostnotožne vzdihne.

Jesenski veter diha čez vodó
samotnih ribnikov, kot v snu strmijo
nad njimi kipi marmorni v nebo.

V bregovih zadnje rože še dehtijo.
V tihotnem, gluhem parku sem obstal
in zopet žgoče se oči rosijo.

Umrta zemlja je, umolknil val,
utihnilo so v parku melodije
in seje Smrt povsod bolešno kal —

Čemu to solnce raz nebo še sije?

III.

Zakaj umira v nesoglasju spev?
Zakaj brez ploda ginejo cvetovi?
Zakaj mre divni sen kot vsak odmev?

Zakaj v somraku gasnejo vsi dnovi
in zvezda se utrne z dna neba
in črni jo zakrijejo lesovi?

Zakaj, zakaj? . . . To je gorje gorja,
če ranjeno srce brez krivde plaka,
osamljeno kot jadro vrh morja.

Le kakor dež iz trudnega oblaka
rosé v srce spomini davnih dni,
in sredi mojega življenja mraka

ljubezni moji nikdar konca ni.

IV.

Ljubezni moji nikdar konca ni
in bolj kot kdaj vsa polna je dehtenja
in bolj med trnjem roža ji brsti.

Ti angel varuh mojega življenja,
ti zvezda mojih vseh poti vodnica,
naj rana duše te skeleti jenja!

Ljubezen naju divna je cvetlica,
bolest jo tiha s solzami zaliva
in vedno bolj cveto ji nežna lica.

V opoju njenem vsa usoda sniva
in bajna sreča vseh bodočih dni;
trpljenje v sebi lepše čase skriva.

Veruj! — čeprav so rosne mi oči . . .

Rim, dne 22. novembra 1909.

Michelangelova cipresa.

Rim. Museo delle Terme. Cipresso di Michelangelo.¹⁾

V Kartuziji stoji zamišljena cipresa
vsa siva že. — Stoji od kdaj? Že petsto let.
Že petsto let nad njo blestijo se nebesa
kot jasnega očesa večnosveži cvet.

In noč in dan šumi kristalna ji fontana,
a njenih vej iz misli tožnih ne zbudi;
le kadar noč je s srebrom lune posejana,
cipresa tiho, tiho z vodo govori.

In govor njen pričara v noč povesti davne . . .
Iz razvaline rimske vstaja samostan,
kipijo stebri iz zemlje kot lilje ravne.
Končana zgradba je . . . Na nebu gasne dan.

Med rožami obstal graditelj je molčeči,
strmeč na svoje novo, divno delo zre.
Težak rodi se vzdihljaj v duši hrepeneči
in pod oboki belih stebrov tiho mre.

In v duši vstajajo mu vse nekdanje sanje,
ki jim je vdahnil večnega življenja moč,
in šumen blesk bogov in demonov kesanje
in solnc sijaj in blodnega iskanja noč.

¹⁾ Na razvalinah Dioklecianovega kopališča je zgradil Michelangelo kartuzijansko cerkev in samostan, ki je zdaj izpremenjen v antičen muzej. Sredi samostanskega vrta, obdanega od krasnega stebrišča, stoji stara cipresa še izza Michelangelovih dni.

In sveto pesem sanje mu pojo šumečo,
in sluša, sluša mojster stari in ihti . . .
V snu sodnji dan že vstaja nad zemljo drhtečo,
grobove pesem angelskih trobent budi . . .

Neskončnost — Bog — In klone starcu trudna glava.
„Še vedno hočeš novih sanj, srce, srce?“
Tu v vrtu šum: „Brez mej, brez mej bo tvoja slava!“ . . .
O slavi večni rože mojstru spev šume.

In sluša starec, sluša z dna neba Diana,
v brezbrežnost v zvezdnem plašču noč beži, beži.
V Kartuziji kristalna šepeta fontana,
cipresa z njo o davnih dnevih govori . . .

* * *

A včasih zadrhte cipresi trudne veje,
da zaječi fontana in vsa zvezdna noč.
Takrat tubobne, tihe, tožne sanje seje
med Michelangelove stebre šum pojoč.

Takrat se celice odpirajo samotne
in vrste belih, sivih, tajnostnih postav
napolnijo hodnike mračne in tihotne
in mračen trepeta na ustih jim pozdrav.

Sobratu brat šepeče le: „Memento mori!“
in spet zamišljeno gre dalje nem in tih;
kot da so vstali iz grobov mrtvaški kori,
neslišno, trudno za menihom gre menih.

In gredo v vrsti nepregledni, v vrsti beli
in dim kadila dviga se v polnočni zrak;
blestijo jim obrazi veli, pobledeli,
drhti nad njimi nedoločni zvezdni mrak.

A kjer pretaka sinji svet se v mesečino,
na zemlji si menihi krijejo obraz;
in vso daljino, vso pretajnostno tišino
ihtenje, žalen plač napolni tisti čas.

In plakajo vso dolgo noč: „Memento mori!“ . . .
 Noč celo teče grenkih, čisuih solz milijon.
 Šelè ob trepečoči, zlatobleði zori
 zbudi jih iz molitve mračne prvi zvon . . .

In trepetajo na cipresi trudne veje
 in spet je v molk zavita, nema vsa —
 Nad njo nebo se jasno italjansko smeje,
 že petsto let nad njo tako se lesketa.

In noč in dan šumi kristalna ji fontana,
 a njenih vej iz misli tožnih ne zbudi;
 le kadar noč je s srebrom lune posejana,
 cipresa z njo o davnih dnevih govori . . .

Na Shelleyevem grobu.

Rim. Cimitero dei Protestanti.

Jesen zlati šumeča že dobrane,
 še vedno rože venčajo ta kraj,
 kot da z dehtenjem sejejo pozdrave
 življenja in sveta v ta mrtvi gaj.

V tem tihem logu tvoje sanje spijo?
 Tu cel že vek tvoj divni spev molči? —
 Vrhovi ti šumijo elegijo
 o mraku, ki gasi vse solnčne dni.

Ne, ne! Še se nebo v safirju smeje,
 še plameni na njem goreči dan,
 še vsako vesno siplje cvetja v veje,
 poljublja v jutru svežo, rosno plan.

Še zlata srca matere rodijo,
 ki v njih ljubezen solnčna plapola;
 še za ljubezen svojo krvavijo,
 še orli merijo obok neba.

A kje biló srce je kakor tvoje?
 Kdo pel je kdaj svobodi spev enak?
 V zveneči pesmi zmagal si vse boje
 in nov Prometej si razjasnil mrak.

Žarel na nebu pesmi si kot solnce,
ki vodi ga blesteči dnevni bog,
odšel si, kot odhaja zarja v konce
gasnoče in s škrlatom venča log.

Kot ti umirajo pojoč labodi —
O čuj, cipresa nad teboj šumi,
kot pesem o ljubezni in svobodi
nad grobom marmornim drhti, šušti.

Oko se z groba pne v nebo plamteče,
potaplja kakor bel golob se vanj,
v njem čita pesmi tvoje hrepeneče —
Nebo in svet sta polna tvojih sanj.

Psihe in Pan.

Pompejanski bas-relief.

Šepečejo, šume dobrave črne,
poljublja gore sinje mroči dan.
V bregovih gorske rečice srebrne
tolaži solzno Psihe stari Pan.

„Če zlata zvezda se z neba utrne,
kaj je obok nebesja bolj teman?
In glej, mladost se moja nikdar več ne vrne,
a kaj moj spev, moj smeh je manj glasan?“

In gladi lase ji in se ji smeje;
in v gori ji vršijo šumne veje
in zadnjič ji vzbledi gasnoči dan.

A Psihe dvigne kot peroti ptice
blesteče roke, krije blede lice —
Skrivaj si briše solzo stari Pan . . .

Ob solnčnem zatonu.

Rim. Monte Pincio.

V škrlatu dan gasnoči plameni,
nad mano tihe sanjajo ciprese.
Nad dušo se odgrinjajo zavese
vseh davnih, hrepenenja polnih dni.

Ves sen, ki v sebi nosiš ga, srce,
pred tabo v morje bleska se spreminja;
glej, tvoje vse željé: daljava sinja,
čez njo kot sokol sladka misel gre.

Miruj, srce! Pozabi vso bolešt!
Kar si trpelo, rože je rodilo
in z vencem čelo moje okrasilo,
trpeč doseglo si najvišjih zvezd.

Žari nad kupolami zlat škrlat
in v mrak zavija mesto se hrumeče;
cipresa tiho pesem mi šepeče:
Srce, spet polno si brstečih nad.

Šumi, šumi, — o njej mi govori,
opojno lije v dušo melodijo.
Na sever daleč misli mi bežijo
in v hrepenenju se meglé oči . . .“

Zimski dan.

Krakov, Park Jordana.

Pod belim plaščem park osamljen spi,
v sanjavem molku se gubi aleja,
za hip iz sna se je zbudila veja,
vzdrhtela, v dalji pa zvone sani.

Iz smrek je dahnil čudomehek dih . . .
Tako se v duši moji je stopilo,
kot da se dvoje rok je doteknilo,
blestečih rok vseh misli tajnostnih.

O ti! Daj, da poljubim ti oči,
da v čudesni ljubavi se spojiva —
Ah, sam sem! Park pod snežnim plaščem sniva,
v daljavi le nekje zvone sani . . .

Zadnji listi.

Iz Gruntovega dnevnika priobčil Pastúškin.

17. decembra.

aka izpremema! Neverjetno, neverjetno! Glasnika moči in sile in energije sva bila še pred letom, glasnika bujnega življenja in moških korakov, svečenika čilih misli in genijalne trme, svoje vrste idealista takorekoč. Njega ni več.

Le še njegovi telesni ostanki tavajo danes po tej — kakor jo je izvolil zadnjič imenovati — umazani dolini. Kako da pred letom dni ni videl blata in kako da ga jaz še danes ne vidim? No, vidim ga že, toda me ne ženira, ker sem še vedno trdno preverjen, da ni blato bistvo te doline in da je vsa nekultura in ves njen delež samo zarjavel meč, nam pa je naročeno, da ga nabrusimo na obe strani, da ga zapičimo polzečim vekovom naravnost v srce in zagledamo, ko pade njih nevoščljiva trma pod obzorje, za njih pleči — no, kaj?

Pa je prišel in je obrazložil svoje čudno spoznanje, svoje „pravo in končno svetovno naziranje“: bistvo sveta je nekultura z vsemi prokletimi in blagoslovljenimi pritikinami in greh bi bilo brusiti meč, ko vidi oko jasno in neovržno, da je rja na njem prvi uvet za obstanek in razvoj.

Ni izključeno, da se še oženi. Za tak korak so po mojih mislih podobni nazori najbolj prikladni, čisto primerni kot uvertura h klavrno smešni, puhli opereti, na las podobni operi dolgoveznega umiranja, ki misli umirajoči o njem, da je življenje najbolj izbrane pasme.

21. decembra.

Bom pa sam!

Visoka stena je med nama vstala,
na eni strani noč, na drugi dan.

Na njegovi noč, na moji dan.

26. decembra.

Obljubil sem, da pridem, torej pojdem. Saj bi čisto lahko in brez najmanjše sitnosti snedel besedo, on mi tega ne bi štel v

zlo, kako tudi, če pravi, da je že na tisti postaji, kjer človek nima več v svojem slovarju ne zamere, ne časti, ne žalitve, ne maščevanja; ampak jaz, ki sem „še nekaj milj za njim“, jaz bi si tega ne mogel odpustiti.

Zato pojdem.

Vrhutega se suče vse moje zanimanje okrog problema, če je fizijognomija v kakšni zvezi s svetovnim naziranjem in kako igrajo mišice na obrazu človeka, ki mu priložim klofuto, pa mi je ne vrne in tudi ne teče na sodišče.

Jaz mu jo priložim, čisto gotovo mu jo!

28. decembra.

Pozna se, da je govoril resnico. Ves ta komfort ni nič drugega kakor vidno znamenje nevidne milosti izpokorjenega grešnika, bunka na čelu naziranja, ki je napravilo ponesrečen salto mortale — ne, ne ponesrečen, saj je bil mortale v doslovnem zmislu. Naprimer ona brušena karafa ob žametno prevlečenem taburetu! Ko bi jaz razpolagal z malo obilnejšo merico brezobzirnosti, bi že ne koke-tovala več na tako izzivajoč način, marveč v tisočero kosih bi zdihovala na tleh: „O vanitas vanitatum . . .“ Ali pa ona mavrska vaza pred težko gardino! Še čudo, da ni zasadil belih lilij v njeno čebulasto prostornino in ji ni poveril mesta častne straže pred Madonno della sedia; Rafaelu bi brez dvoma neznansko imponiral. In to zrcalo, segajoče od stropa do tal! Izzivanje, golo, ostudno izzivanje brez koščka figovega peresa!

In kako me je sprejel! Skoraj kakor Cankarjevi rodoljubi. Smešno uglajeno in kakor bi prišel pravkar od učitelja moderne etikete — mene, prijatelja!

A vse to ni nič proti užitku, ki mi ga nudi študiranje njegovih potez. Zdaj so v prehodni fazi. Samo to mi hodi nerodno, da si nisem še priboril toliko predrznosti, s pregnantnejšim izrazom: toliko pobalinstva, da bi mu buljil, recimo pri obedu, neprestano in z nepridržano trdovratnostjo v zaničevanja vredni obraz. Saj se urim dan na dan, pa ne morem še; a bo že šlo, upam. On pa vedno tako sladak, tako uslužen in ljubezniv, da bi ga človeh kar stopil v čaj in popil. Najbolj me kači v njegovem glasu barva očetovskega pokroviteljstva, tudi poteza take baže se je že izcimila iz zamotanega procesa na njegovem obličju, zakaj metamorfoza napreduje od dneva do dneva in ves njegov nastop, vse njegovo kretanje govori vedno razločneje, vedno bolj naglas; „Le tiho, dečko, le nikar tako arogantno! Se bova že še zblížala in v sleherno mojo

stopinjo boš stopil kakor veren učenec in pokoren sinko. Na vseh mojih postajah počiješ, samo škoda, da tako cinčaš, da se ne maraš požuriti, ko bi bilo vendar le tebi v korist in blagor! Toda vse pride sčasoma. Mlad si še, dečko, mlad; a prideš za mano in še oboževal me boš, dečko, oboževal!“

Ne bom!

31. decembra.

Zaušnice pa mu še vedno nisem priložil.

Drevi, drevi.

1. januarja.

Imenitno! Domalega nič ni reagiral, kakor bi je ne bil dobil. Ne vem, če nirvana zmore tako visoko stopinjo otrplosti. Ha, ha, ha, bilo je v resnici zabavno!

Silvestrov večer je hotel praznovati, kakor se spodobi človeku, ki je priplul z viharnega morja v mirni pristan, kakor ga praznuje duša, ki se ji je posrečilo pozabiti na mehkih preprogah, pretkanih z dolce far niente, obrobjenih z lepodonečimi in vedno umestnimi modrostmi, kakor: tout comprendre c'est tout pardonner, da je ustvarjena po božji podobi. Hotel ga je praznovati kakor trezna in čestita glava, ki si je docela na jasnem z večno neumrjočimi stingami: Odkod? Kam? Zakaj? — na jasnem zato, ker je preplitva, da bi jo mogli ti zmaji doseči s svojim strupenim, a ne morečim, ne ugonablajočim dihom.

Prekrasno!

Z damastom pogrnjena miza, nad damastom pisano pleteni pasovi, spominjajoči na razkošni namizni nakit in na dragocene tkaninske zaklade srednjeveških patricijev, vsepovsod rože, vijole, spominčnice v popolnem skladu s peštrim cvetjem, vdelanim v namizno orodje, grškolepe vaze, podobne boginjam poedin, sipajoče iz svojega radodarnega naročja božajoč vonj po vsej dvorani, bleščeči kandelabri, nagosto obloženi z ravnimi svečami, lijočimi vse-naokoli bogato svetlobo, ki zagrinja tako milostno nedobrodošle poteze lepih ženskih obrazov, one poteze, ki jim trdosrčna, policijsko surova dnevna luč kar nič ne prizanaša, nastavki srebrni in kristalni, polni južnega sadja in rumenega peciva, pred vsakim krožnikom cel polk kozarcev za rensko vino, za burgundovca, za bordeaux, za tokajevca, za teran, za château Lafitte, za . . . in na koncu menda tudi za nektar — ha, ha, ha! Ha, ha, ha!

Prekrasno!

In potem gostje! Da pitajo bogovi v naši prestolnici dvomilijonsko čredo, ki jo zakoljejo nekoč višjim bitjem črvom v žgalni

dar, mi je bilo znano, a da ima Milan med to golaznijo nad petdeset eksemplarjev, ki jih lahko povabi v goste, in to pristno domačih eksemplarjev, rojakov notabene — to mi je bilo novo. Bogu bodi potoženo in mojemu želodcu, če je romala cela karavana snežnobelih krožnikov deviškočista in neomadeževana izpred mene; kdo bi se cmeril radi tega, table d' hôte je pač table d' hôte, to pomisli, kristjan, in vtakni v žep par zdravih kranjskih klobas, ko se odpravljaš na tako gostijo.

Konverzacija je balansirala ves čas na vrhuncu novodobne zabave, če za drugo ne, že zaradi briljantne dekoracije, ki bi sicer čisto lahko raztrosila po svetu, da je zašla med napudrane kmete, v drugi vrsti pa gotovo tudi zato, da dokažemo višek svoje elegance in usposobljenost za najbolj ameriški salon, saj to je vendar prvi in drugi in pač tudi zadnji pogoj za — slovensko vseučilišče. Potem šele pridejo pogoji, ki jim na nobeno plat ni videti ne konca ne kraja, tako da se prestolniška gospoda za zdaj lahko zadovoljno hahljajo in „nas pustijo umirati duševne žeje“, kakor je bilo čitati nedavno silno genljivo v fulminantnem članku enega naših listov.

Moj sobesednik vis-à-vis je imel majhno predavanje o espritskih finesah in izbrušenih domislicah. Vse ožje omizje ga je poslušalo z napeto pozornostjo, zlasti moja deležnica za Silvestrov večer se mu je kar vsesala s pronicajočimi rjavimi očmi v muzikalno ritmiko gibkih ust, ko je žuborela čeznje vzorno duhovita govorica. Na koncu predavanja je zahteval, da imej vsaka domislica esprit, krščansko povedano: soli. O, na Dunaju nismo tako tesnosrčno malenkostni in omejeni kakor doma v beli Ljubljani. Še želodec postane na Dunaju kozmopolit in altruist, in kar se tiče duševnega obzorja, trdimo lahko z mirno vestjo, da je tukaj najmanj toliko širše, kolikor je Donava večja in daljša od Ljubljane, toliko impozantnejše, kolikor je moška solza prelestnejša in Bogu ugodnejša od ženske. In da lahko čisto nazorno doumemo, kaj se to pravi: esprit, nam je podal gospod predavatelj sam zaviden primer na rovaš naših domorodnih slovstvenikov, ko se je blagovolil izraziti, da naši najboljši umetniki na književnem polju izvečine niso toliko literati kolikor liter-radi. Moja dama na levi mu je vrgla prek mize salonsko dovršen, sladko izpodbuden usmev, poln priznanja, in tudi ostala družba ga je obsula s podobnimi znaki pohvale in občudovanja. — Ker ni samo po sebi umevno, bodi posebej omenjeno, da je bil pomenek ves večer opravljen v narodno nošo — škornji na kveder, bele nogavice, dokolenske irhaste hlače, pisan

telovnik, pri damah peča in modrc — in da ni smuknila nikomur nemčurska, kaj šele nemška spakedranka izza narodne ograje radikalnega zobovja za domovino vnetih povablencev. Samo napitnice niso marale za pečo in modrc in so nastopale v velemodnih dunajskih toaletah. Ljubljančani bi se križali spričo te izpovedi, toda kdor se potruji pomisliti, da utihne pri napitnicah celo nepregledno omizje in da je mogoče slišati tedaj vsak zlog, vsako črko, ta se pač ob tem sicer škandalčkoloznem dejstvu ne bo spotikal in priznal, da za take eminentno dovršene nastope peča in modrc še nikakor nimata zadostne sigurnosti.

Nato se je vršila najlepša, najzanimivejša, najzabavnejša točka. Oglasili so se običajni trije udarci in moj prijatelj je vstal s pol svečanim, pol razigranim obrazom:

„Slavno omizje! Narodna bilanca preteklega leta nas uči, da smo od lani do letos napravili znaten korak naprej. Žalostno je le to, da imamo v svojih vrstah ljudi, ki hočejo biti po vsej sili naše gore listi, pa so naše gore antikristi. Upajmo in trudimo se, da izginejo take suhe veje, bodisi da odpadejo, bodisi da nanovo zazelene. V to pomози nam Bog in sreča junaška! Bog živi našo narodno mladež!“

„Bog jo živi!“ je zaorilo po dvorani.

„Tvoja ura je prišla,“ je reklo nekaj v meni. S kompotnim nožičem sem potrkal trikrat na sektno kupico. Gluha tišina je zavela nad glavami. Vstal sem, odmaknil stolicu, se nagnil v krasnem loku nad mizo proti njemu — in odprta dlan moje desnice se je odmevajoče porazgovorila z njegovim moško cvetočim licem.

Živa duša ni črhnila besedice.

Spočetka sem motril samo njegovo lice, zakaj to je bila najtežja partija mojega študija, in z veliko napetostjo sem pričakoval, da zasi je na njegovem licu končna in povoljna rešitev mojega problema. Na tisti strani, kamor je priletela desnica, je polt izprva malo pobledela, a takoj nato je planila v najbujnejšo rdečico. Leva stran je ostala čisto mirna in je zadrževala komaj za spoznanje vajenemu očesu. Njegov pogled je bil samo začuden, ogorčenost ni zakipela v njem, žolč je spal spanje pravičnega. Nato mi je zaplaval oko po omizju. Nastežaj odprta usta so strmela vame, ponekod je bilo videti celo doli v goltanec; oči so bile presenečene. Najprej se je zavedel gospod, ki je malo prej predaval o soli in liter-radih, in je napravil, kakor sem bil pričakoval. Pogledal je vprašujoče dvakrat Milana, dvakrat mene in je rekel:

„Ali vam je slabo?“

„Ne, gospod.“

„Il a souvent des pareilles attaques“, je razlagal Milan, ki sem mu povedal baš tisto popoldne, da se začnem prihodnji teden učiti francoščine.

„Je vous remercie, monsieur, pour cette explication“, sem dejal. In zopet se je spustila moja desnica z vso eleganco na mehko blazinico njegovega lica.

Zdaj sem imel več uspeha. Prijatelj je vsaj zazijal in drget levega lica je bil intenzivnejši nego prej.

Oni gospod je bil slučajno zdravnik. Potipal mi je žilo in me je hotel spremiti v mojo sobo.

„Hvala, gospod. Povedal sem vam že, da nisem bolan; pojdem sam.“

Oni h gostom: „Prosim, da bi mi dva gospoda pomagala.“

Jaz: „Čemu, gospod? Bodite čisto mirni, grem sam!“

In sem se odpravil. V dvorani nisem imel več opravka. Svoj namen sem dosegel in to mi je bilo dovolj. Spoznal sem, kaj pomeni Milanov „mirni pristan“, in storilo se mi je inako, žal mi je bilo zanj, resnično žal.

Za sabo sem čul oprezne zdravnikove korake. Pogledal sem na uro; kazalec je zdrknil baš na drugo navpičnico rimske številke XII. Vrnil sem se v dvorano in sem voščil med durmi vsej družbi veselo in srečno novo leto. Zdravnik mi je vedno sledil v primerni razdalji — no, zdaj sem že avanziral, da hodi za mano lakaj v črni livreji! V svoji sobi sem legel na zofo in trdno zaspal. Tako mirnih noči, kakor je bila zadnja, štejem malo v svojem življenju.

Zdaj pa bo čas, da pospravim kovčeg in se zahvalim prijatelju za gostoljubnost. Dozdaj sem mu zameril, zdaj ga pomilujem.

15. januarja.

Ti moj ljubi dnevnik, dva tedna se že nisva videla! Veš, jaz sem malo pogledal, kako je v opazovalnici. To ti je interesantno, prijatelj, če dovolijo učeni gospodje takole normalnemu in zdravemu človeku, kakor sem jaz, posetiti prave in neprave norce za nekaj dni. Veš, tam je samo opazovanje; gospodje opazujejo tebe, ti pa nje, samo s to razliko, da se gospodje držijo hudo resno, kakor nese pač njih vzvišeni poklic, ti pa se jedva premaguješ, da obdržiš na vajetih razbrzdane vrance ironije in sarkazma, ki se jim hoče vihrati z neprikrajšano svobodo preko bujnih poljan doktorske kratkovidnosti. No, vedel sem se čisto pametno in kot omikanec

se nisem gospodom niti enkrat zasmeljal v brk, čeprav me je čestokrat hudo imelo. In tako je dognala dvatedenska diagnoza, da smem zopet med normalne ljudi — če le nisem pravkar prišel iz družbe normalnih, zakaj svet, pravijo, je samo velika blaznica, trditev, ki bi si ji po dogodkih zadnjih dni ne upal odtegniti svoje simpatije kar tako.

In ti, prijatelj? He, kaj pa to? Ali so dajali gospodje tudi po tebi? Jaz te nimam navade podčrtavati, in vendar si mestoma debelo podčrtan z rdečim olovnikom. No, kaj pa si nudil doktorjem tako velepomembnega za „ta izredno nenavadni slučaj“? Stoj, tu je podčrtan pasus, pisan 20. junija: „Danes bi se rad upijanil, pa vem naprej, da se ne bom, zakaj razum je danes Cincinat v republiki moje osebnosti“; in zopet tri strani naprej, 11. septembra: „Če bi misel in čin ne bila tako veleizdajalska, bi se zapisal med Nemce že zaradi teh treh besed: Busen, Sehnsucht, schmachten, ki sem črte našega naroda vedno zavidal zanje in jih še zavidam. No, za prvo imamo skoro enakovreden surogat: grudi, toda radi druge in tretje bi se najraje zjokal, če pomislim, da ju je previdnost ob zidanju babilonskega stolpa naklonila njih slovarju in ne našemu“. In še eno mesto iz zadnje dobe, 28. decembra: „Samo to mi hodi nerodno, da si nisem še priboril toliko predrznosti, s pregnantnejšim izrazom: toliko pobalinstva, da bi mu buljil, recimo pri obedu, neprestano in z nepridržano trdovratnostjo v zaničevanja vredni obraz“. Ha, ha, ha! To so bila torej tista markantna mesta, ki so najbolj očitno izdajala simptome poganjajoče blaznosti!

16. januarja.

Prijatelj mi je čestital, da sem zopet ozdravel. Takoj se mu pismeno zahvalim, zakaj sklenil sem postati vsakdanji človek in opustiti vse svoje „od umobolnosti ne preveč oddaljene ekstravagantnosti“; človek opravlja bolje tako — če bom mogel, kajpa.

17. januarja.

Bo šlo, bo.

19. januarja.

Naj reče kdo, kar hoče, Nelly je lepa, moj prijatelj ima okus.

20. januarja.

Danes sem bil zopet pri njem, in tisto, kar je bolj nepristranskega, nekam objektivno nemojega v meni, mi skuša vsiliti venomer prepričanje in samopriznanje, da je bil njegov rojstni dan samo pretveza mojega obiska, pravzaprav pa da me je gnala k njemu srečna slutnja, da bo tudi Nelly tam.

In je bila.

22. januarja.

Kako je sprejel mojo čestitko o priliki svoje zaroke z Nelly! Sicer pa se mi njegov korak niti ne vidi tako smešen, kakor sem mislil izprva, da se mi bo zdel.

23. januarja.

Danes me ima živa želja, da bi malo seciral Milanovo razmerje z Nelly.

On je mlad in ona mlada, on je trezen, ona lepa. Njemu se odpira imenitna kariera, ki res ni taka, da bi ga človek iz opazovalnice naravnost zavidal zanjo, ki pa zopet po drugi strani pri vsem svojem odločnem parfumu po zoprno prašni vsakdanjosti niti od daleč ni tako filistrska, da bi jo razumen in hladen motrilec meni nič tebi nič s prezirljivim cinizmom vrgel čez plot. Da je koketna, se o Nelly ne more trditi, da je duhovita, je treba pohvalno priznati in obenem pripomniti, da segajo tuptam veje njene duhovitosti skoraj predač, in ni izključeno, da na račun njene duše in njenega srca. Potemtakem — bi sklepal dalje privatni docent psihologije na slovenskem vseučilišču v Ljubljani — je pričakovati s precejšnjo stopinjo gotovosti, da bodo potomci, izvirajoči iz gori omenjenega zakona, imeli nenavadno razvite, eminentno bogato nagubane možgane, ki bo njih ploskovna površina izdatno prekašala ono vsakdanjih ljudi bolj skromnega kalibra, to se pravi, gori omenjena zaročenca nam ustvarita germanskemu podoben tip globokoumnih glav, ki bodo vzbujale z vsem upravičenjem v našem malem, jedva poldrugimilijonskem narodu tako dolgo gojeno, a od nezdravih, neugodnih razmer vedno in vedno zatirano upanje, da

vremena bodo Kranjcem se zjasnila,
jim milši zvezde kakor zdaj sijale,

da se dvignejo tudi pri nas korifeje (ki bi delale čast tudi „drugim, večjim narodom“, bi zapisal Levstik jun., docent pa bo nadaljeval:) korifeje, zmožne pripomoči našemu narodu do svetovnega ugleda, naši literaturi do zasluženega vpoštovanja, naši znanosti do izvenevropsko-kulturnega pomena, možje, pravim, ki s svojimi deli začrtajo svoje ime z neizbrisnimi potezami v povestne folijante občelovške kulture. Sacrebleu! Naj se zdaj še kdo obregne ob naš žargon, ki se baje v njem lepe in učene stvari na noben način ne dajo povedati, ker nam nedostaje: 1. izrazov, 2. v to potrebnih knjig, 3. sposobnih moči, 4. zavednosti ljudstva, 5. . . . . in — 7777.) moči in volje, da bi si vzeli, kar nam gre.

Ali Nelly je lepa, moj prijatelj ima okus.

24. januarja.

Jutri napravimo izlet v Wienerwald. Kako da vabi tudi mene? Nemara je Knigge njegov vademecum, ki poudarja menda nekje, da zahteva bonton, naj bodo zaročenci kar najmanj sami med seboj.

25. januarja.

Da, pri studencu! On je šel s kužkom naprej in je prvi pre-skočil ozki potoček. Vabil naju je za seboj, toda Nelly me je skrivaj povlekla za rokav in tako sva ostala. Na oni strani je kužek Milanu utrgal vrvico in zbežal po goščavi.

„Na pomoč, za mano! Zajec, zajec, haló, poganjači!“ je kriknil razposajenec in stekel za kužkom.

„Ali sta z Milanom že dolgo prijatelja?“

Mehka je bila njena beseda in resna kakor lice trpinovo. Spodnja veča njenega očesa je bila malce privzdignjena in iz noči njenih zenic je pozdravljalo hrepenenje.

„Izza gimnazijskih let.“

Kako nemoško je odmeval moj glas, kako plaho! Čutil sem razločno, da sega nekaj po srcu z neprijetno, zadrege polno sladkobo, slično nerodno sentimentalni neokretnosti, ki jo je okušala moja duša — sedemnajstletna — pred dvema lustroma v tihotajinstvenem kramljanju z malo Emico doli pri morju v mraku bolno pripevajočih cipres.

Mala Emica — lepa Nelly. Kakšna razlika! Zvezda danica prva, druga poldansko solnce v malem travnu. Tista tesnoba pa — ena pri obeh.

„Oprostite, ali se nista še nikoli sprla?“

Resnosti ni bilo več; utrinek šegavosti je obkrožil kakor usmev nagajivega amoretka umerjene loke njenih usten.

„Nikoli.“

„Vi, vi!“ mi je zažugala s kazalcem, ki bi se bil lahko brez obojavljanja kosal s kolegom na roki gospe Sorel. Moj prijatelj ima namreč okus, tudi kar se tiče ženskih rok.

„Obžalujem, da si moja beseda pri vas ni priborila zaupanja. Vprašajte njega.“

„Sem ga že. Moja nezaupnost, gospod Grunt, je docela opravičena.“

„No, kak majhen nesporazumek, tupatam celo pričkanje v malovažnih vprašanjih; a tega vendar ne morete nazivati resen spor.“

„Vi, vi!“

„Gospica Nelly, Milan bo mislil, da sva se izgubila.“

„Prosto mu; saj pravite, da se nista še nikoli sprla, gotovo vas dobro pozna.“

„Vi ste poredni.“

„In vi lažnivi.“

„Če hočete, se spreva tudi midva. Jaz bi se danes tako rada pričkala.“

„Čudno, jaz imam danes isto željo; ampak z vami, gospica, se ne bi rad sporekel.“

Tako je izpuhtela v žaru nekaj prisrčno šegavih besed vsa moja tesnoba, hkratu pa se mi je zdelo, da se je ono, kar je prej le tlelo iz njene punčice, že razgorelo v bruhajoč zubelj; hrepenenje je dozorevalo v poželenje.

Moderni egiptovski Jožef, ha, ha, ha!

Nelly je bila moja, tega sem se zavedal jasno; samo roko mi je bilo treba iztegniti, samo odtrgati jabolko.

Ne, tukaj na Dunaju ne duhamo cvetic, ki so priklile iz grude šentflorjanstva. Klofuto sem privoščil prijatelju, a da bi ga prevaril v ljubezni — ne! Take delikatese si prihranimo za pozneje, ko zablodimo med Šentflorjance; zakaj takrat se zoži tudi obroč našega svetovnega naziranja in taksirati ga bo treba po Ljubljani in po ženskih solzah.

Stresel sem z glavo in vstal z mehke mahove blazinice. Njej se ni dalo.

„Pomagajte mi, gospod Grunt, jaz sem tako slabotna, tako lena.“

Prožila mi je svojo klasično lepo roko. Niobska marmornatost navidezno mirnih oblik je kaj mikavno kontrastirala s peklom v zenici.

In tu se je izkazalo, da prisotnost mojega duha ni ravno revna.

Še enkrat sem stresel z glavo in vrgel pogled naokoli. To me je obvarovalo pijanosti. Čisto mehanično sem prijel njeno roko — a vendar se mi zdi, da čutim še zdaj blaženo gomezenje po udih, če se spomnim onega dotikljaja — in sem ji pomagal vstati. Tudi čez potok sem ji pomagal mehanično. Pred nama se je vila tako ozka steza, da sva morala stopati drug za drugim, jaz naprej, ona za mano.

„Zakaj tako letite, gospod Grunt?“

Nelly je bila Putifarka, a tudi jaz nisem zašel iz svoje vloge.

27. januarja.

Pa ne bom se možila
na visoke goré,
pa ne bom je nosila
na glav'ci vodé . . .

Kolikokrat sem se zasačil že danes v mrmranju tega napeva! Nelly pravi, da ji izmed naših narodnih najbolj ugaja. Celo slovensko besedilo se je naučila naizust in zdaj ga poje dan za dnem. Jaz jo moram spremljati na klavir in ona poje in poje.

Mari hoče izpeti svoje neutešeno hrepenenje?

5. februarja.

Včeraj sva se poljubila.

„Gospica Nelly, v dveh tednih bo poroka!“

„Bo, gospod Grunt!“

8. februarja.

Misel na Milana me muči. Eh, kaj! On je fatalist in zamere nima v slovarju.

9. februarja.

Ali je ne ljubi, ali pa jo ljubi na tako samosvoje nerazumljiv način, da se je njegova ljubezen ne dotakne in je ne priveže nase. Meni se vedno bolj dozdeva, da smatra on poroko za prazno formalnost, potrebno krščanskemu človeku, in ženo za luksuz, ki si ga mož v rodoljubnih letih mora privoščiti, da lahko imponira in da se lahko reče: „Dr. Sever in njegova soproga . . .“

Nelly, Nelly! Šele ob osmih zvečer. Ne prej? To je dolgo, Nelly, to je kruto, Nelly! Vsaka moja mišica, Nelly, vsaka kapljica krvi kriči po tebi, vpije po tebi, Nelly. Strah me je tega krika in vpitja — če bi slišal Milan? O daj, naj izgorim na oltarju tvojih ustnic, Nelly, na oltarju ljubezni same!

Nelly, tudi ti, sem opazil, se ozreš često sredi med daritvijo, ki jo doprinašava najini ljubezni, plaho in boječe, kakor da stoji Milan za tvojim hrbtom. Ti se ga bojiš? Reci: ti se ga bojiš? Čemu, Nelly? On je kakor mrtva senca, kakor polnočni strah, ki se je porodil iz zle usode na obzorju najinega paradiža. A midva, Nelly, ne verujeva v strahove. Ne oziraj se, Nelly, ne vztrepetavaj mi tako krčevito! Daruj dostojno, Nelly, bodi vredna svečenica! In nikar ne misli na dni, ki pridejo, Nelly; jaz tudi ne bom. To čašo izprazniva, Nelly. Ex! Mene tako žeja in tebe, vidim, še bolj. Na najinem vrtu ne diši po odpovedi; kaj bi nama lilije, Nelly? Poglej: mirta samo in modrica, Nelly, in solnčnica . . .

Sicer pa — saj imam samokres na pet strellov, mi pa, pomisli, Nelly, mi smo samo trije!

Pisava krajinskih lastnih imen.

Dr. Jos. Tominšek.

ktualno je postalo vprašanje o pisavi naših krajepisnih imen šele, ko je pismena slovensčina dobivala veljavo v javnem življenju in v uradih in so si olikani sloji naposled pričeli tudi privatne beležke delati v slovenskem jeziku. Saj so v prejšnjih dobah vsa taka imena zapisovali bodisi polatinjena bodisi ponemčena; tedaj je nastala tista premnožica popačenih slovenskih, le nemščini služočih imen: n. pr. Katschidol = Kačji Dol, Wertze = Brdce, Werdu = Brdo, Unterseutze = Spodnje Sevce (= Selce), Wesgowitzen = Bezgovica, Wresje = Brezje, Liffai = Ljubija, Schönjack = Ženjak, Plippitzberg = Plitvički Vrh, Iswanzen = Ivanjci, Urschendorf = Noršinci, Rotschützen = Ročica, Scheriazfen = Žerjavci, Sauerberg = Zavrh, Wadlberg (!) = Vodole, Skoggen = Skoke, Rothwein = Radvina (na Štaj., na Kranjskem: Radovina), Arschische = Režišče, Scheinbüchel (tudi Schweinbüchel) = Sinja Gorica, Golowerdu = Golo Brdo, Siegersdorf = Žiganja Vas, Waisach = Visoko, Gowidul = Goveji Dol itd. itd.

Mnoga taka imena so le prevedena in to bi še ne bilo prehudo; grdi spaki pa so nastali vsled nenaravnega zgodovinskega razvoja pri zapisovanju teh imen: skoraj vsako je bilo namreč najprej zabeleženo v tujem (zlasti nemškem) jeziku in seveda kolikor mogoče doslovno po ljudski izreki dotičnega narečja (Wrodech = v Brodéh itd.); v slovenskem jeziku pa so se imena pričela zapisovati obično šele mnogo pozneje in sicer kolikor mogoče v knjižni obliki (n. pr. Brdo in ne „Brdu“, dasi se beseda v onem kraju nemara tako izgovarja). Često je imel naš jezik težave, da se je odkrižal takih skrajno dialektnih, v tuji pisavi pa že udomačenih oblik; koliko truda je stalo, da je iz zemljevidov kolikor toliko izginil Terglów (tako ljudstvo pristno res govori!) in se nadomestil s knjižnim „Triglavom“¹⁾)

¹⁾ Slabše se godi Triglavovemu sosedu, širokemu Stenarju (ki se res odlikuje po mogočnih „stenah“). Ker ga prebivalci imenujejo (z ozkim e, ki se bliža i-ju) „Ste(j)nerja“ in je prvi kartograf ime zapisal kolikor toliko po ljudski izreki: Steiner (čitaj: Sté-i-ner), se je po napaki mislilo, da je beseda v zvezi s — Stein =

Dokler so se slovenska krajepisna imena torej zabeleževala v potujčeni obliki, ni moglo biti vprašanje pereče, kako se naj pišejo. Tista trohica imen, kar se jih je nahajalo v maloštevilnih slovstvenih proizvodih, se je spravila kakorkoli pod pravopisno streho. Ko pa je konec 18. stoletja slovensko slovstvo pričelo računati tudi na mase in na narodno življenje, se je bilo piscem in slovničarjem odločiti dosledno za kako pisavo. In res: mnogo obrekovani, vendar vrli otec Marko Pohlin je takoj stopil na noge; saj se je baš on namenil skrbeti za duševno hrano širšim slojem. Kot praktičen mož bistrega uma je v svoji slovnici („Kraynska Gramatika“, 2. izdaja, izšla v Ljubljani l. 1783., na str. 206) zapisal to-le pravilo: „Alle eigenen Nennwörter,¹⁾ sowohl Haupt-, als von denselben abstammende Beywörter“ (t. j. pridevniki) se pišejo z veliko začetnico. Zgledov, žal, tu ne navaja nikakih.

Drugi mož, ki je v dobi našega preporoda skrbel za splošno ljudsko hrano, je bil Vodnik. V svojem sestavku „Popisovanje Krajnske dežele“ (v „Veliki pratiki za tu lejtü 1795“)²⁾ je imel dokaj prilike, zavzeti stališče v našem vprašanju; tudi on piše lastnoimenske samostalnike in pridevnike vobče z veliko pismenko, pa brez doslednosti.

Drugače pa je postopal Vodnik nasproti imenom ljubljanskih ulic in trgov. Očitno jih ni smatral za lastna imena in jih je zato pisal z malo. Naslanjal se je v tem oziru na način ljubljanskih oklicnih knjig. (Glej I. Vrhovnik v Izvestjih M. dr. za Kr. 1896, str. 116 in 147.) Ta imena se pišejo l. 1780—96 n. pr.: „na starim tergi, na placi, na šolskim tergi; v rožni gasi, v študentovski gasi, v špitalski gasi, v slonovi gasi, v gosposki gasi, v križanski gasi, v salenderski gasi, na cesti dunajski“ itd. Le izjemoma naletimo na kako veliko začetnico, zlasti pri izosebnih imenih, n. pr.: „v Lingarjove gasse“ itd. Francišškanska oklicna knjiga, ki je malo poznejša (1798—1815), pa piše obično oba dela (ali vsaj enega) z veliko: „v Nunski Gasi, v Parmhercigarski Gasi, v Elefantovsk gass, na Celovski Cesti“.

kamen, kar je čisto napačno! Od nevedčih turistov so se navzeli celo domači vodniki nemškopravopisne izreke „Štajner“ in se jim mora še nalašč razložiti — njih domača beseda. — Da dolina Kot ob Triglavu velja Nemcu („Kottal“) za „Blatno“, to se ne da prepričati, dasi je seveda pristen slovenski „kot“. (Primeri tudi razne Kočne, ki stoje vselej v kakem kotu.)

¹⁾ Tako nazivlje Pohlin nomina propria = lastna imena.

²⁾ Gl. Valentina Vodnika Izbrani spisi. Uredil Fr. Wiesthaler, str. 3—7.

Dandanašnji prištevamo seveda tudi imena ulic, trgov, nabrežij, nasipov, vrtov, nasadov, vodnjakov določene nazivke zgradb itd. krajepisnim imenom. —

Tako se je snov nabrala in stopile so na površje metode za nje obdelavo; na kako uzakonitenje ni nihče mislil; vsak je pisal, kakor mu je pač pero nanese, le toliko čuteč, da so zaradi laglje umljivosti potrebne velike začetnice, pa kje? Kjerkoli! V takem stanju so tekla in pretekla leta in desetletja. Metelko se v svoji slovnici s to točko ni posebe pečal.

Tako je prišlo leto 1843. in Bleiweis je v Novicah nastopil dediščino svojih prednikov. Ni se mogel odločiti na nobeno stran. Še mesečna imena so mu delala preglavico. Takisto poskuša pri drugih imenih sem in tja. Odločiti se je Bleiweisu tudi bilo, kako go pisal krajevna imena, vzeta od svetnikov, s pristavkom „Sveti“ in „Šent“. Na str. 4 piše: „fajmošter per s. Jerneji“, na str. 63: „od sv. Duha“, v imeniku pa „pri S. Križu pri Teržiču“.

Ostalo je še vse na nejasnem, ko je leta 1863. izšla druga, temeljito predelana izdaja Janežičeve „Slovenske slovnice“; ta izdaja je tako izborna, da je še dandanašnji — po dr. Sketu modernizovana — temelj našemu slovniškemu pouku. V § 81. je ta izdaja strnila tudi pisavo lastnih imen v to-le pravilo: „Z veliko črko pišemo . . . vsa lastna imena v samostavnikovi obliki. Lastna imena v prilogovi (t. j. pridevnikovi) obliki pišemo le tedaj z velicimi črkami, kedar nimajo samostavnega določila pri sebi, n. pr. Valvazor, Ljubljana, Kom, Dolenc — Gorensko, Avstrijansko; z malimi črkami vendar pišemo n. pr. dolensko vino, gorenska stran, ljubljansko mesto, avstrijansko cesarstvo. — Druga pa je s tistimi prilogi (= pridevniki), ki so se z občnimi samostavniki v zaznambo lastnih imen združili, ko bi bil njih pomenek dvomljiv, če jim velicnih črk ne damo, n. pr. Novo mesto, Bela reka, Zlati rog . . .“

Janežičevo pravilo je v bistvu ohranjeno še v najnovejši dr. Sketovi izdaji iz l. 1906. (v § 34.), a mislim, da se ne motim, da je to — nesrečno — pravilo bilo in je vzrok, da se v pisavi, zlasti krajepisnih, lastnih imen naše najmerodajnejše knjige diametralno razlikujejo. Zelo dvoumen je v prvem pravilu dostavek, da se naj pišejo lastna imena z veliko črko le „v samostavnikovi obliki“. Kaj pomeni v „samostavnikovi obliki“? Ako se misli na lastno ime absolutno kot samostalnik, potem bi se morali absolutni samostalniki „mesto“, „reka“, „rog“, ki so na koncu pravila navedeni (Novo mesto itd.), pisati brezdvomno z veliko začetnico in ne z malo,

kakor jo zahteva Janežič; torej: novo Mesto, bela Reka, bohinjsko Jezero. Ugovor, da so „mesto“, „reka“ itd. občna imena, ne velja; saj je vsako občno ime lahko tudi lastno (n. pr. slučajno¹⁾) baš „Reka“ in okoličanom velja vsako Mesto za lastno ime!). Po svojem pravilu o „samostavnikovi obliki“ naposled Janežič na noben način ne bi imel pisati pridevnika „Novo“ z veliko začetnico; pravilo o pisavi „Novo mesto“ je torej popolnoma neskladno s splošnim prvim pravilom, ki pač ne uvažuje lastnih imen, obstoječih iz dveh in več besed. — Ako pa nam je dostavek umeti le relativno, namreč tako, da se lastno ime piše z veliko črko le kot samostavnik, a ne kot pridevnik (in na to je Janežič pač mislil, kakor je razvidno iz naslednjega stavka), potem zagazimo v nove zadrege: morali bi pisati „janežičeva slovnica“, „jožefovi bratje“, „bohinjsko jezero“! In če pišemo „Gorenško, Avstrijansko“, ker nimata „samostavnega določila pri sebi“, bi morali pisati z veliko tudi: „on ne zna Nemški, ta zavija po Gorenško“, ker tu ni nikakega samost. določila! Ako še naposled pribijemo, da bi po onem Janežičevem pravilu, ki zahteva pisavo „Novo mesto“, mogli pisati prav tako tudi „Bohinjsko jezero“, kakor smo po gorenjem morali pričakovati ali „bohinjsko Jezero“ ali pa „bohinjsko jezero“, potem pač lahko umevamo, da je tako pravilo pisatelje zbegalo še bolj, nego so že bili.

Le dvojen je bil pozitiven dobiček tega poglavja: a) Vsaj za enojna lastna imena v samostalniški obliki je bila določena velika začetnica; in b) takisto neoporečno se je mogel iz pravila posneti zakon, da se naj pišejo lastna imena, kakor Bistrica, Bela, Hudinja, Lašče i. dr. z veliko začetnico tudi tedaj, ako stoji pred njimi označujoč pridevnik: Bohinjska (Bistrica), Koroška (Bela), Zgornja (Hudinja), Velike (Lašče); ni pa bilo jasno, naj se li pišejo ti pridevniki (Bohinjska itd.) z veliko ali z malo.

Dr. Sket je te nedostatke pač spoznal in jih je skušal odstraniti; a ker se je zadovoljil z vrivki, pustil pa temeljno pravilo, zato je tisti odstavek § 34. še danes nezadovoljiv. Vrinil je točko 4 b), ki osigura veliko začetnico pridevnikom osebnih imen (Prešernov, Jožefov²⁾ itd.), ter točko 4 a), ki bolje stilizuje pravilo o pisavi „Dolenjsko“, „Nemško“ = Nemčija itd. Izpustil je nadalje pri začetnem pravilu nesrečni dostavek „v samostavnikovi obliki“, a ostal je, žal, pri temeljni napaki vsega pravila, da namreč

¹⁾ Takih lastnih imen ima slovenščina vse polno: n. pr. Glava, Vrh, Konj, Brana, Baba, Možic, Storžič, Kot, Košuta, Petelin.

²⁾ Po Levčevem „Pravopisu“ §§ 596, 601.

izhaja od pridevnika in ne od nosilca pomena, od samostalnika; tuhtanje, kateri pridevniki se naj pišejo z veliko, je bila poguba vsemu pravilu. To je obžalovati tem bolj, ker je vzrok tej zmedi nemščina, ki glede pridevnikov tudi ni postopala enotno; njen nazor, da naj se pridevniki pišejo z malo, se je pomotoma prenesel tudi na slovenščino. — Pravilo o pisavi „Novo mesto“ je obdržal dr. Sket skoraj doslovno.

Z Janežičevim pravilom nam baš v najkočljivejši točki („Novo mesto“? Bohinjsko jezero? Bohinjska Bistrica?) še danes ni pomagano. Kak nered je i poslej bil v pisavi, nam izpričuje katerikoli spis. Vzemimo le knjigo, ki ji moramo prisvajati merodajno veljavnost v odločilnih literarnih krogih, Erbenovo „Vojvodstvo Kranjsko“, ki ga je izdala Matica Slovenska l. 1866. V tej knjigi je nametana glede pisave taka mešanica, da ne moremo iz nje izbrskati niti najmanjšega enotnega pravila. Zgledov je dovolj na vsaki strani.

Deset let po omenjeni izdaji Janežičeve slovnice nismo nič kaj na boljem. Levstik se je v svoji slovnici „Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen“ (1866) vprašanja jedva dotaknil. Vendar se iz zgledov v § 19. (str. 23) da sklepati, da stoji na Janežičevem stališču; on piše Vinji verh, Zlati rep, Beli grad, Bežji grad, in (po pravici) hudo obsoja sklanjatev: Novomesto, Novomesta itd. „Novice“ (n. pr. l. 1873.) pišejo vse vprek: Novomesto (str. 30 in večkrat), vmes pa tudi Novo mesto (59, 127, 308), a Škofja Loka (30); nadalje Toškočelo (162), Debela peč (281), zgornja Krma (281) itd. Nedosledno se pišejo tudi svetniška krajevna imena: Šempeter (165), Št. Peter (197), Šent-Peter (št. 33, oklic); Šentjernej (53, 204). Brezdvomno pa vlada v tem letniku vsaj ena smotrena tendenca: da bi se pisali pridevniki od lastnih imen z veliko začetnico: n. pr. deželni zbor Koroški, Goriški, Brnski, Praški (398), okraj Kamniški, Krški itd. (373).

V tem načelu se zasnova rešitve našega vprašanja: če se nedvomno reši način pisave pridevnikov, potem bi bila tem laglja rešitev pisave samostalnikov. Kakor je praktični Bleiweis v svojih „Novicah“ tudi v mnogih drugih ozirih ustanovil našo pisavo, tako je zastavil svoj organizatorni svod tudi tukaj. Dve leti pozneje (l. 1875.) se je obrnil do „svojega prijatelja in strokovnjaka v jezikovnih zadevah“, do Cigaleta, z vprašanjem „Ali naj pridevnike od zemljepisnih lastnih imen pišemo z veliko začetno . . . črko ali z malo?“ Kajti, tako poroča v „Novicah“ (1875, 361), „pisatelji slovenski zelo omahujejo o tem, kako naj bi pisali imenovane pri-

devnike; ...zato jih piše ta z veliko, ta z malo. »Novice« isto ganje... vidijo tudi v pisavi drugih Slovanov. In vendar bilo bi želeli nekake stabilizacije. Na istem mestu je natisnjen Cigaletov odgovor.

Cigale se je, preden je odgovoril, o vprašanju temeljito poučil, zasledujoč njega razvoj pri vseh Slovanih in ozirajoč se na mnenja merodajnih mož. Doslednost je našel le pri Miklošiču, ki piše vse besede — tudi samostalnice — z malo, ter pri Vuku Štefanoviću, ki, stoječ na baš nasprotnem stališču, rabi pri vseh lastnih imenih, samostalnikih in pridevnih, veliko začetnico. Drugod pa nikjer ni gotovega pravila. Vendar se bo treba odločiti za eno enotno načelo; Miklošičevo zato ni prav sprejemljivo, ker se lastna imena pač povsod v pisavi kolikor toliko ločijo od drugih in so vse pisave domala edine v tem oziru, da se vsaj samostalnice lastnih imen pišejo z veliko. „Doslednost do zadnje pike“ se da po Vukovem načinu prav lahko doseči, tudi je „logičnejše, pisati še pridevnike z veliko črko, kakor se tudi pridevnik na — ov od osebnih imen (dasi je le svojivni pridevnik kakor so oni) piše z veliko črko“. Svoja izvajanja zaključuje Cigale tako: „Jaz torej mislim, da bi **pridevnike** vsaj od imen mest, trgov in vasi, gora in voda in podobnih bilo primerneje pisati z **veliko** začetno črko“.

Cigaletova izvajanja, ki so prva zasnovana na širši podlagi, so važna tudi zato, ker prvokrat poudarjajo načelo, ki mora biti zlasti merodajno pri takih zunanostih, kakor je raba velikih pismenk, češ, „tukaj ima ozir na primernost, na to, kaj je ‚oportun‘, svoje opravičene mesto“. Čim večja enostavnost, tem bolj ustreza praktičnim potrebam: „ozir na razločnost in razumnost svetuje rabiti veliko začetnico“. Izmed zgledov, ki jih Cigale navaja v prilog svojega pravila, nas posebno zanimajo tisti, ki so tvorjeni od lastnih imen, rabljenih tudi za občna imena (Dolina: dolina, Dobrava: dobrava, Dvor: dvor, Grad: grad, Jezero: jezero, Njive: njive, Otok: otok, Planina: planina, Polje: polje, Potok: potok); pri teh je treba velike začetnice, sicer bi se često na vedelo, je li kaj Dolinsko ali dolinsko itd.

Tako je Cigale, pač ne vedoč, da je bil njegov prednik že Pohlin, ustanovil enotno pravilo: samostalni in pridevnik od lastnega imena se pišita z veliko; baš v naši preporni točki pa je ostal na sredi pota. Tu so morali nastopni pravopisci začeti z delom, ako so hoteli vsaj v teoriji rešiti do konca lastnoimensko vprašanje.

A tekla so leta in leta in nihče se ni oglasil; pisalo pa se je zopet nedosledno v vseh ozirih in Cigaletova pravila so se bolj in bolj pozabljala. Trdno pa se jih je držal eden mož, ki bi bil kakor nihče drugi poklican, da bi izrekel definitivno besedo: ta mož je bil Levstik. Kakor poroča Fr. Levec kot urednik „Ljubljanskega Zvona“ l. 1890. na str. 119. v 2. opombi, je Levstik „zadnja leta svojega življenja vsako lastno ime, sestavljeno od dveh imen, pisal dosledno pri **obeh** besedah z veliko začetnico: Novo Mesto, Rimske Toplice itd.; ravno tako Ljubljanski, Novomeški itd.“. S tem je Levstik storil še tisti korak, ki je bil potreben na Cigaletove prve korake. Žal, da je Levstik v svoji skriptorski dobi izgubil tisto ognjevitost, ki mu je prej toliko koristila in — škodovala, in še bolj žal, da jo je, kolikor je bilo, pokazal le v zasebnosti in ne v javnosti. Ko bi bil on ta svoj pravopisni nazor tudi izrečno in javno zastopal, bi mi najbrž bili že dobro četrstoletje v pisavi Novo Mesto, Črna Prst na jasnem. Tega pa ni storil, dasi je imel, kakor nam poroča Levec, svoje trdno načelo.

Že Levstikov privatni vpliv je imel svoje znatne posledice; „na Levstikovo ustno priporočilo“ se je namreč Levec, kakor nam poroča na navedenem mestu, „nekaj časa ravnal“ po tej pisavi tudi v „Zvonu“; res čitamo n. pr. v „Zvonu“ 1884. str. 24/5 (v Lahovi razpravi) med drugimi tale imena¹⁾: „Bohinjsko Jezero, Bledsko Jezero (pred Jezerom), Črna Prst, Stare Fužine, Srednja Vas. — In še več let za ono Levčevo izjavo (iz l. 1890.) piše novoustanovljeni „Planinski Vestnik“ v prvih treh svojih letnikih (1895 do 1897) redno, dasi ne vedno: (1895) Gornji Grad, Turski Žleb, (str. 4), Šmarna Gora (13), Robanov Kot (15, 90) itd. Leta 1898. pa stoji „Plan. Vestnik“ namah na drugem stališču: tistih z veliko pisanih: „Grad, Vrh, Sedlo“ redno ni več; navadno se pišejo z malo.

Odkod ta prevrat? Povod mu je pač sledeč: L. 1890. je dr. Sket odgovarjal v „Zvonu“ na J. Lendovškove opazke („Zvon“ 1889) glede njegove izdaje Janežičeve slovnice. Lendovšek je bil med drugim zahteval, naj se uvažujejo tudi oblike „Novo Mesto“, „Kanalnska Dolina“, „Dunajska Cesta“, in je pogrešal točne določbe o pisavi pridevnikov (Ljubljanski itd.)²⁾ Levec je v navedeni pripombi

¹⁾ Na nekakem nasprotnem stališču je (vsaj — včasih) stal „Kres“, ki piše 1881, 24: „jadransko morje“, 1882, 144: „huda luknja,“; sicer tudi „Zvon“ še 1890, 31: na „gosposvetskem polji“. — Doslednosti ne iščimo ne tu ne tam.

²⁾ „Ljubljanski Zvon“ 1890, 118—119.

povedal, da je opustil ono Levstikovo pisavo in da se zdaj drži pravila: „Kadar je drugi del lastnega imena appellativum (t. j. občno ime), piši je z malo začetnico, tedaj: Črno morje, Gorenja vas, Šmarijina gora, Dunajska cesta, Nove ulice“. Kadar se je pa ta appellativum izprevrigel v lastno ime, pisati je oba dela z veliko začetnico: Novo Mesto, Škofja Loka, Rimske Toplice, Slovenj Gradec, Velike Lašče, Zgornji Tuhinj, Laški Videm, Laška Gorica, Dolenji Logatec itd., kajti narod vse take kraje, izpustivši pridevnik, imenuje večkrat samo: „Mesto, Loka, Toplice, Gradec, Lašče, Tuhinj, Gorica itd. Ravno tako piše naš list: ljubljanski, novomeški itd.“.

Levec je torej z l. 1890. v dveh ozirih zapustil Levstikovo, oz. Cigaletovo pisavo: 1. pridevnikom prisoja malo začetnico in 2. pri dvobesednih lastnih imenih razlikuje dvoje vrst z ozirom na to, ali se rabi samostalniki tudi sam kot lastno ime, ali ne. — Ta važna Levčeva opazka, ki je oznanjala povsem novo načelo, je po vsej priliki ostala malo opažena. In celó, ko je Levec odložil uredništvo, je njegovo pravilo — najbrž premalo umevano — iznova zmedlo našo pisavo. V „Zvonu“ 1893. čitamo n. pr. na str. 161 vse „Grade“ z veliko: Stari Grad, Kovačji Grad, a (str. 163) vse „gore“ in „vrhove“ z malo, dva „Brega“ z veliko, ne da bi mogli zanesljivo dognati, zakaj to, zakaj ono. V direktnem nasprotju z Levcem pa se piše na str. 164 „loka“ v vseh slučajih z malo (tudi Škofja loka“ i. dr. Knjige in časopisi so vobče ostali pri starem — neredu!

Izrečno pa je zastopal ono Levčevo pravilo tri leta pozneje temeljiti in dosledni o. St. Škrabec na platnicah 3. štev. XII. letnika (1893) svojega „Cvetja“, kjer je baš tedaj objavljal „Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo“. Pri pridevnikih se tu dela razlika med osebnimi ter družinskimi, ki se oboji naj pišejo z veliko (Janezov, Janežičev), in izpeljanimi iz drugačnih lastnih imen (azijski, kamniški), ki se naj pišejo z malo. Takisto zahteva Škrabec pisavo Škofja Loka itd., ker je Loka sama že lastno ime, a Gorenja vas, ker tvorita šele obe besedi lastno ime, ne pa „vas“. Razlikuje pa se od Levca slučajno baš pri njega vodilnem zgledu „Novo Mesto“, ki ga sam (Škrabec) piše „Novo mesto“. — Tudi Škrabčeva pravila niso segla med pišočo maso, ki „Cvetje“ pozna jedva po imenu.

(Konec prihodnjič.)

Umetnost in narava.

Vojeslav Molè.

Umetnost vsake dobe je zrcalo njenih duševnih teženj.

Renesansa je bila rezultat stoletnih bojev za svobodo misli in duha in njena umetnost je monumentalen spomenik te solnčne svobode. Njen simbol je Michelangelova kupaola Sv. Petra. Štiri stoletja že govori v svojih harmoničnih oblikah svetu o svojem mojstru in o svojem času; z ogromno maso se vzpenja v zrak, a je pri tem vendar vitka in lahka kakor sen, seveda kakor sen, ki ga je izsanjal titan v svojem hrepenenju po monumentalnosti.

Pri Michelangelu je monumentalna sploh vsaka poteza in linija, kakor je bilo monumentalno vse, kar so nosili ljudje renesanse v svojih dušah. Življenje je izgubljalo pod njegovim dletom in paleta vsakdanjost in je postajalo izraz večnih aksiomov. Tu se pozna, kako se je učil na antiki. Seveda je ni posnemal, kakor je tudi ne posnema Rodin, ampak se je zamislil v pogoje, pod katerimi so ustvarjali Grki, in je prišel preko teh k viru vse umetnosti, k naravi sami. Ker pa je bil res genijalen, je smel vdihniti svojim delom ogromnost, kakršne narava sama nima, da je lahko izrazil svoje titanske misli in sanje.

Vsej umetnosti pa je bila in ostane vedno podlaga narava; in umetnost raznih dob se razlikuje le po tem, kako so te dobe umevale naravo in jo izražale. Najmanj stike z naravo je imela vedno arhitektura, a že skulptura, ki je ž njo mnogokrat spojena nerazdružno, se od narave sploh ne more odtrgati.

Oni del narave pa, katerega je umetnost vedno upodabljala, je človeško telo. Skulpturi je ono skoraj edini predmet, če abstrahiramo od živalskega telesa, ki ga upodablja slično človeškemu. Pri rastlinstvu so ji pa že stavljeni tesne meje, ker sicer nasprotuje materijalu, iz katerega ustvarja, in sama svojemu bistvu.

Skulptura je bila najgloblji izraz antike in v njej je izpovedala grška duša svoje najtajnejše skrivnosti. Kipi in sohe, ki so se ohranile do današnjih dni, govore o grški veri v solnčno življenje, v njegovo silo in moč. Treba je le videti n. pr. kapitolsko Venero.

Tu ni nikakih mračnih misli, vse je jasno, harmonično, enotno, kakor je bilo enotno mišljenje onega malega naroda, bodisi da se je izražalo v solnčni Pitagorejevi mistiki, bodisi da je odsevalo iz poetične Platonove filozofije. In človeško telo je bilo nositelj teh idej. Kakor so Grki občudovali dovršene oblike na živem telesu, tako so jih hoteli zreti tudi na svojih kipih. In to nalogo pa si je stavilo tudi antično slikarstvo. Rimski mozaiki in pompejanske stenske slike pričajo dovolj o tem. Človeško telo je bilo antiki višek stvarstva in oni del narave, v katerem je izražala svoje težnje upodabljaljoča umetnost. Šele ko se je že izpreminjala antična kultura v hiperkulturo, se pojavlja v pompejanskih slikah tudi pokrajina, a nikakor ne nadomešča človeškega telesa.

In ko je skoraj po poldrugem tisočletju dosegla renesansa svoj vrhunec v Leonardu, Rafaelu in Michelangelu, je imela zopet slične cilje pred seboj. Vse Michelangelove skulpture in slike so ena sama velika, mogočna pesem o krasotah in silah človeškega telesa. Saj je bila renesansa le obnovljeno antično poganstvo, ki je zavrglo mračno in asketsko srednjeveško krščanstvo ter začelo zopet verjeti v življenje in človeka. Krščanstvo je ostalo samo zunanja oblika, zapustilo je za sabo le še praznoverje, a umetniki so ilustrovali svetopisemske in evangeljske dogodke, kakor so ilustrovali tudi grško mitologijo. In samo ob sebi je umevno, da je umetnost vestno opazovala ono, kar je bilo vir in cilj življenju — človeško telo.

Michelangelov Mojzes in Kristus, David in oba sužnja, Leda in alegorijski kipi v Medicejski kapeli so samo upodabljanje človeškega telesa pod tisoč raznimi vtiski, v tisoč različnih situacijah. Ker pa je hotel Michelangelo doseči isto tudi v slikarstvu, so njegove slike vkljub vsej svoji ogromnosti in veličastvu le slikana skulptura. Strop Sikstinske kapele je morje človeških teles in vsako je med njimi izrazitejše od drugega. Da je izrazil svoje misli, ni potreboval druge narave. Eno samo drevo mu je zadostovalo, da je načrtal ozadje za zgodbo prvega greha in izгона iz raja. A na ogromnem „Sodnjem dnevu“ je komaj označil zemljo in oblake, vse ostalo so sama titanska, nadzemska telesa.

Rafael ni bil tako skrajn, ker ni bil tako silen duh, ampak je le srečno spajal v svojih delih vse sloge in pridobitve slikarstva. Posluževal se je slikarskega ozadja, a glavno je bilo tudi njemu le človeško telo. Slike v stancih, njegove neštete Madone in tudi tolikanj občudovana „Kristusova izpremenitev na gori Taboru“ govori le o krasotah človeških udov in kretenj.

Leonardo da Vinci, ta najuniverzalnejši genij renesanse, pa je čutil intuitivno, da človeško telo slikarstvu ne sme biti vse. In zato so tako divna ozadja nekaterih njegovih slik. Pokrajina je začela postajati pri njem že zelo važen činitelj.

Sicer so to že pred njim storili tudi drugi umetniki. Že najznamenitejši predhodnik preporoda umetnosti, Giotto, ki je po tisočletnem spanju zopet odkril in začel izražati v telesu tudi dušo, je slikal človeka osredotočenega od narave, od pokrajine. Toda njegov izraz je bil še preokoren in brez izvedene perspektive. Krasno ozadje ima tudi že gentski oltar bratov Eyckov; pokrajina se je tudi vedno bolj razvijala pri florentinski šoli, kjer je sanjavi, veliki Botticelli risal sicer še mnogokrat pokrajino neokretno, naivno, kakor na pr. morje na sliki „Rojstvo Venere“, a se je vendar tudi že povzpел do čudovito izraženega gozda v „Primaveri“. Toda pri vseh teh mojstrih je bila pokrajina vendarle samo ozadje, nekakšna štafaža k osebam, ki so predstavljale jedro in bistvo umotvora.

A prišlo je drugače. Benečanska slikarska šola je ustvarila s čarom svojih barv pokrajine, ki niso bile več samo okrasek slike, ampak so tvorile z osebami nerazdružno enoto. V Giorgionovem „Koncertu“ si ne moremo misliti divnih, nagih ženskih teles brez zelenja, dreves, cvetja in gričev. A kakšna je Ticianova „Nebeška in zemška ljubezen“! Ne vemo, ali naj bolj občudujemo krasoto deklince in dozorele žene ali pestrost pokrajine, sredi katere se pogovarjata ti dve bitji o misterijah najglobljih skrivnosti človeškega srca. In kaj bi bil „Rop Evrope“ Veronesa, da ni na njem teh visokih debel in širokega obzorja, ki se gubi v sinjo daljavo?

Pokrajina je postala bistven del slike; a rodili so se umetniki, ki jim je postala vse. Francoz Claude Lorrain in Poussin sta slikala naravo, kakršno sta zrla v resnici, četudi stilizovano, ker je tako zahteval klasični francoski okus. Seveda je zašel pri tem zlasti prvi včasi predaleč in slikal same kulise za antične historije.

Medtem se je bil začel razvijati pejzaž tudi na Nemškem, kjer so ga poznali v svojih oltarskih slikah že porenski mistiki. Madone in angeli sredi rožnih vrtov so bili začetki nemškega pokrajinarstva, ki je že bujno cvetlo v nekaterih Dürerjevih in Cranachovih delih.

A klasični deželi pokrajinskih slik sta postali Flamska in Nizozemska, kjer je dosegel s svojimi deli vrhunec Ruisdael. In ko se je izgubljala skoraj sto let pozneje vsa umetnost v formalistiki francoskega klasicizma, je bil iznova Flamec, ki je vrgel raz sebe

konvencionalnost, dal duška svojemu hrepenenju ter pokazal v svojih slikah svet, kjer je še vse polno svobode, kjer se še lahko sanja o sreči, kjer ni groze in mraka — Watteau. Slikal je z napol melanholično, napol smejočo se gesto stare parke in gozdove, travnike in livade ter jih napolnil s srečnimi bitji, ki ne mislijo o drugem kakor o otoku Citeri, kjer sije vedno samo solnce . . .

In skoraj istočasno se je preporodilo, oziroma šele rodilo angleško slikarstvo, ki je takoj razumelo težnje svojega časa in gojilo poleg portreta v prvi vrsti — pokrajinarstvo.

Na kontinentu je zavladal medtem klasicizem in privedel zlasti slikarstvo na rob propada, tako da je na pr. izgubilo začetkom XIX. stoletja nemško slikarstvo skoraj vso tehnično tradicijo, ki si jo je moralo polagoma priboriti. Edini Delacroix je rešil vsaj čar barv. A kakor razodetje iz tajnostne dežele so vplivale pokrajinske slike, ki jih je razstavil leta 1824. v Pariškem salonu Anglež Constable. Ljudje so začeli umevati, kakšne čare in skrivnosti krije v sebi pokrajina.

V modi je bilo sicer ostalo slikarstvo, ki je bilo le zgodovinsko-literarno ilustrovanje; na Francoskem ga je širil Delaroche s svojo šolo, na Nemškem Piloty. A zasejano seme je pognalo svojo kal in je preporodilo v francoskem realizmu vso umetnost. Skupina umetnikov, znanih pod imenom „l'école de Barbizon“, je dala vsej evropski umetnosti novo smer. Ti slikarji so ustvarjali svoja dela v prosti naravi in so zapustili staro metodo, ki je zrla na svet le skozi ateljeska okna. Te duhove, ki so si bili sicer tako zelo nepodobni, je družila narava, njen čar in raznoličnost; družilo jih je spoznanje, da moderna duša noče več kulis in „teatra“, ampak resnice, da hoče ustvarjati iz same sebe in iz svojega časa. Sanjavi Corot je slikal pokrajine, ki vplivajo na dušo kakor zamišljene melodije, sanjajoče o čudesni lepoti, Rousseau je risal realistične bajke o tajnostih gozda in njegovih barv, naturalist Courbet je kopiral robustno naravo v vsej njeni nagoti, a Millet, ta največji med njimi, je odkril čar grude in razorane brazde in tiho veličino sejalca in ženjca, ki stopata vse življenje čez njivo in ji izročata svoj up, svoj trud in znoj, dokler ju ne odtrga od dozorevajočega klasja bela žena.

Na Angleškem se je bil medtem razvil prerafaelizem in njegov teoretični pospeševatelj in propovednik Ruskin je odkril svetu pomen Turnerjevih slik, tega umetnika, ki se je prvi drznil slikati zrak in solnce. In kakor odrešenje je zavelo v poljane umetnosti, ko so

odkrili Manet in njegova šola resnice impresionizma in pleinairizma ter obogatili umetnost s tisoč novimi sredstvi.

Toda vsaka doba se presoja po najvišjem, kar je ustvarila, rekli bi nekako: po onem, kar je v njej monumentalnega. Za našo moderno dobo moramo iskati to monumentalnost za upodabljačo umetnosti v slikarstvu. Arhitektura našega časa še ni dozorjena in enotna, njen slog se šele razvija, naši dobi ne smemo prištevati stavb, ki so le posnemanje prejšnjih slogov, ker ne izražajo ničesar novega, kar bi imel v njih izraziti naš čas. — Skulptura pa kljub svojemu krasnemu razvoju ne izraža tako zelo teženj moderne duše, ker so ji stavljeni pri ustvarjanju pretesne meje.

A slikarstvo je izsanjalo čudesa, o katerih prejšnji rodovi niso ničesar vedeli. Privedite neizkušenca pred malo sliko Poljaka Stanislawskega in gotovo vpraša: „Nič več?“ In vendar, koliko pove ta slika tistemu, ki zna poslušati govor njenih barv! Poleten, so-paren dan, trese se ozračje, težko se ziblje zlato klasje, v daljavi zastirajo obzorje sinje gore in čeznje se vale grozeči, z viharjem nasičeni oblaki; jata ptic kroži, gnane od vročega vetra, nad njivo. Ta slika ne krije nobene morale, ne ve nič o tendenci in zgodovini. Ta slika je samo pesem brez besed o naravi, o njeni silni, vsevladni moči.

Ali pa Rjepinov portret orjočega Tolstega! Kakšna mogočna epična moč je v njem! Široka dolina, sveže brazde, daljno obzorje in na njem grič, pokrit s sumečim, oživiljenim gozdom: tu je vsaka ped zemlja, čuti je njen vonj, „kade se njive razorane“, čeznje stopa za svojim plugom mislec in gine v vsej tej ogromnosti narave, kakor gine v svežem jutru orel pod oboki neba.

A najlepše je izrazil v slikarstvu hrepenenje našega časa nesmrtni Böcklin. Poteze njegovega čopiča so za našo dobo tako monumentalne, kot so bile za renesanso Michelangelove. In zopet mislim tudi pri njem le ono, v čemer je dosegel vrhunec svojega ustvarjanja: njegove mogočne slike iz narave. Ali si je mogoče misliti čudovitejšo himno o krasotah in čaru gozda, kakor je „Molčanje v lesu?“ — ono molčanje, ki rodi v moderni, za najmanjše sence vtisov sprejemljivi duši nebroj sanj, opojnih, mamečih kakor bajke, ki so nam jih pravile matere v detinskih letih? Kdo je izrazil krasneje kaos čuvstev, ki nam polni notranjost, nego Böcklin, ko je ustvaril „Igranje valov“, igranje radosti in smeha, razposajenosti in bojazni, hrepeneče melanholije, ki spi nekje v tajnih globinah duše ter zveni brez konca kakor divna godba?

Praksiteles bi bil izrazil podobne sanje, da jih je nosila v svoji duši njegova doba, v oblikah kipov svojih bogov, Michelangelo bi bil izklesal zanje nadzemska telesa, a Böcklin jih je izpovedal v slikanih pesmih o naravi, v čudesnih pokrajinah. Čim bolj se umetnost razvija, kakor se razvija vse v naravi, tem bolj se širi njeno obzorje in sredstva, s katerimi izraža svoje težnje. Antičnemu in renesansnemu slikarstvu je zadostovalo človeško telo, ostala narava mu je bila le okrasek. Danes pa je narava, pokrajina istovredna s človeškim telesom in je istotako lirična, epična in dramatična ter se spaja s človekom, ki hodi po njej, v nerazdružno enoto.

* * *

Umetnost je le ena, velika, ogromna, ki se vedno bolj približuje sintezi vseh svojih žarkov v eno samo solnce lepote. Zato so se morali vršiti slični procesi tudi na drugih poljih umetnosti.

Priča nam o tem razvoj poezije. Antični epos je poznal le človeško delovanje, narava je tvorila le tla in ozadje, na katerem so se vršili njegovi boji. Liriki so peli le o človeku, dramatik je bil človek edini predmet. Dante, čigar delo je sinteza srednjega veka, je vedel govoriti le o človeku in Bogu, ki je bil kljub vsej sholastični špekulacijski transcendentalnosti vendarle samo ogromna, čudesa, poetična antropomorfizacija. Ariost in Tasso sta se kot sinova preporoda ravnala po njegovem idealu lepote in sta opevala le svoje junake; edini Shakespeare je opojil svoje pripovedne pesnitve s čarom narave. A šele oni dih novega življenja, ki je vodil francosko revolucijo in pozneje romantiko ter vrnil človeštvu svobodo in naravo, je rodil tudi v poeziji rože, ki niso zrasle v cvetličnjakih, ampak v svobodni naravi. Prišel je Goethe, ki je moral vsled svojega panteizma uzreti silno moč narave in harmonije, ki spaja ž njo človeka. Prišel je Byron in je opeval naravo, ki mu je bila edino čista in neoskrunjena, kakor še nihče pred njim; idealni Shelley je zapel solnčnočiste himne naravi in ustvaril genijalno lirično dramo, kjer govori in deluje narava sama.

A kakšne sadove je rodila slovanska romantika! Puškin in Lermontov sta opevala svoj ljubljani Kavkaz z besedami, polnimi žgočih barv; v oni divji gorski svobodi sta spoznala morje skrivnosti, ki spaja človeka z zemljo, z njegovo materjo in usodo. Kako je bil suhoparen in brez življenja poljski psevdoklasicizem, a koliko je dahnil solnca v poljsko poezijo Mickiewicz s svojimi „Krimskimi soneti“! Poezija je odkrila v naravi neizčrpen vir čarov in skrivnosti,

človek je odkril v njej sebe samega in vse svoje sanje in hrepenenje. Da navedem kot primer samo en „Krimski sonet“:

Bakčisaraj v noči.

Iz džamid¹⁾ se ljudi pobožnih truma vije,
odmev izana²⁾ s stolpa v tih večer trepeče,
sramu rdi zori lice kot rubin plamteče:
že nočni kralj gre, da pri ljubicí spočije.

V dnu harema neba svetiljke zvezd gorijo
pravečne, sredi njih se nosi po safiru
en sam oblak, kot v snu labod gre po jezeru;
kot lilja grudi, v zlatu krajci mu blestijo . . .

Tu pada senca z ménara³⁾ z vrhov ciprese,
črnijo v dalji se granatni velikani
kot v divanu sedeči Eblisa⁴⁾ satani

pod šatorom teme; iz njih vrhov bude se
jim bliski in kot čete farisov⁵⁾ dreveče
preletajo pustinje sinje in molčeče . . .

Tu je vse narava, vse barva, vse blesk. Vsa Mickiewiczova dela pričajo, kako je slikal z besedami naravo, in ni čuda, da je na pr. znameniti poljski slikar in umetniški kritik Witkiewicz napisal izborno študijo o Mickiewiczzu kot koloristu. Še v večji meri nego Mickiewicz, četudi na drug način, pa je vpletal v svoje pesnitve sijaj in skrivnosti narave Słowacki, bodisi da je opeval solnčni zaton na morju ali pa grozno veličastvo Boga sredi podoljskih step. —

Čim bolj je razvila moderna doba socialne in individualistne težnje, tem bolj se je poglobila poezija v misterije narave, ki poraja in nosi nas in naše hrepenenje. Nekdanjim poetom je bila narava objekt, ki so ga sicer lepo opisovali, a je tvoril le ozadje dejanju, ki se je vršilo v ospredju njihovih zgodb; Cervantes je na pr. opisoval naravo le, da ni bilo prazno ozadje platna, na katerem je slikal življenje viteza žalostnega lica in njegovega debelega tovariša. A kakšen dih nam veje naproti iz opisov, ki jih čitamo na pr. pri Turgenjevu! Tu je narava nekaj več nego samo kulisa za „Lovčeve

¹⁾ Iz džamid = iz mošej; ²⁾ izan = večerna molitev, ki jo moli mohamedanski duhovnik ob solnčnem zatonu na minaretu; ³⁾ menar = minaret; ⁴⁾ Eblis = mohamedanski Lucifer; ⁵⁾ faris = beduinski junak.

zapiske“. To nebo in močvirje, ti lesovi in njive, te breze, križpotja in kočje tudi žive, tudi dihajo, govorijo in delujejo; čutimo vonj te zemlje, čutimo, da je zasejal nekdo v njene brazde zrnje, ki pod grudo že kali in raste . . .

Tudi moderna poezija pojmuje naravo istovredno s človekom, oziroma se zaveda, da je človek v primeri z naravo le list, ki je uvenil in se igrajo z njim jesenski vetrovi. Narava stoji pred njim kakor ogromen, zagoneten bog in navdaja umetnika zdaj z zaupanjem, zdaj s strahom in trepetom.

Odtod je do panteizma le še korak. In moderna umetnost stoji v znamenju panteizma. Panteizem je, če se odkrije in klanja Zupančič „Ob Kvarneru“ mogočnemu morju, panteistna je „Moja večerna pesem“ Kasprovicza, ta divna himna, ki pomenja vrhunec moderne slovanske lirike; panteistne so čudesne mistične molitve Čeha Březine, panteistni so solnčni spevi Laha Pascolija; panteizem preveva Reymontove homersko-epične romane iz življenja poljskega kmeta.

In tega panteizma ne zadrže in utaje nobene teološke špekulacije in filozofski argumenti. In bolj nego tisoč knjig govori moderni duši ena sama slika: Böcklinov „Otok mrtvih“.

Ta slika je za našo dobo značilnejša nego sto drugih. Kako naj jo umemo? Gotovo jo umeva vsakdo drugače. A nastroj, ki ga rodi v naši duši, je gotovo pri vseh enak. Lije nam v dušo nekako solnčno hrepenenje po onem hipu, ko so po brazdah življenja pobrani že vsi sadovi in se peni v čašah že novo vino ter nas tedaj smejoče se poljubi smrt. Zakaj smrt ni nič groznega, kakor ni grozna Böcklinova slika. Nad njo je razlit le tih, svet, brezmejen pokoj; ne gane se morje, le tiho šepeče ob bregu in komaj šumijo na otoku temne ciprese; niti veselo ne pljuska čolnarju, ki pelje trudno krsto k zadnjemu pokojju. In morje in nebo in zemlja, vsa brezmejna narava je čaka v brezdanji tišini, da jo sprejme vase in spoji s seboj . . .

V Rimu, meseca novembra 1909.

Knjiga o Stanku Vrazu.

Dr. Branko Drechsler: Stanko Vraz. Studija. Izdala Matica Hrvatska i Slovenska. U Zagrebu 1909. 8°. 220 strani.

Spisal vseuč. prof. dr. M. Murko.

rasna misel, naj Matica Hrvatska izdaja vsako leto po eno slovensko knjigo, Slovenska pa eno hrvaško, je rodila letos najlepši sad: skupno knjigo o Stanku Vrazu ob njegovi stoletnici. Pisana je hrvaški, ali njena vsebina jasno priča, kako je bil najpriljubljenejši pesnik in najizobraženejši pisatelj ilirizma po lepi pesmi A. Šenoe v resnici „naš i vaš“. In povejmo takoj: letošnji skupni dar Matic v Zagrebu in Ljubljani je dozdej najboljša knjiga, ki je namenjena kulturnemu približevanju Slovencev in Hrvatov in seveda tudi Srbov.

Branko Drechsler je literarni historik, ki zna pisati za širše kroge na znanstveni podlagi. Za svojo „studijo“ o Stanku Vrazu je izbral iz ogromnega gradiva povsod najvažnejše črte, pri opisovanju pesnikovega razvitka prepleta življenje in delovanje ter ne zanemarija njiju tal, sodi stvarno in z estetičnim okusom, jasne poteze svoje slike pa završuje z lepo „karakteristiko“ v poslednjem poglavju. Dodane „beležke“ kažejo, da je Drechsler porabil tudi mnogo še neznanega rokopisnega gradiva, posebno od naše Matice hranjeno slovensko ostalino, ki sem jo jaz v „Miklosich's Jugendjahre“ le kratko karakteriziral, in Vrazu iz vseh slovanskih dežel pisana pisma, ki še čakajo izdatelja v zagrebški vseučiliški knjižnici. Vsa knjiga pa tudi priča, da ima njen pisatelj potrebno obzorje po svetovni književnosti in posebe po češki, poljski in ruski, brez česar ni mogoče pisati o ilirizmu. To bo dobro došlo tudi njegovim nadaljnjim „preporodnim studijam“, ki nam jih obeta z glavnim naslovom knjige o Stanku Vrazu.

O poetični dobi ilirskega „preporoda“, ki je hotela združiti vse Jugoslovane na književnem polju, se je sicer že mnogo pisalo, vendar obširno in temeljito delo Rusa P. Kulakovskega „Ilirizm“ (Varšava 1894) nam predstavlja bolj le njeno zunanjo zgodovino, še dalje pa je v tej smeri zašel domačin Gj. Šurmin v svojih dveh knjigah še nedokončanega „Hrvatskega preporoda“. Na književnost

ilirizma in njene glavne zastopnike se bolje ozira Poljak M. Zdzichowski v svoji knjigi „Odrozdenie Chorwacyi w wieku XIX.“ (Krakow 1902), ki je sicer dobro ocenil Vrazove „Djulabije“, ne pa ostale pesniške in pisateljske delavnosti. Po prekrasnem uvodu Franje Markovića k Vrazovim „Izabranim pjesmam“, ki jih je izdala „Matica Hrvatska“ ob sedemdesetletnici (Zagreb 1880), je torej Drechslerjeva „studija“ prvi napredek, kajti tu se nam predstavlja in pravično ocenja vse Vrazovo književno in buditeljsko delovanje. Prvega po času in vrednosti ter dolgo časa edinega hrvaškega kritika smo sicer že poznali iz dotične razprave Milivoja Šrepla, ali tudi Vrazov izvrstni časopis „Kolo“ je osvetlil Drechsler na novo v celini, popolnoma novi pa sta za Vrazovo karakteristiko in vso njegovo dobo važni poglavji „Preporodna satira“ in „Satire i epigrami“.

Slovence bo najprej zanimalo poglavje, kako je naš rojak iz Ljutomerskih goric postal „Ilir iz Štajera“. Pred tem pa je še treba malo objasniti, kako se je Jakob Fras prekrstil v Stanka Vraza. V dobi romantičnega preporoda, ki je težila povsod po „narodnosti“, nahajamo večkrat, da ljudje dodajajo svojemu navadno neslovenskemu krstnemu imenu kako pristno ali prevedeno slovansko in krstno nazadnje popolnoma opuščajo. Tako se tudi Vraz imenuje najprej Jak. Konstantin, J. Stanislav, Stanislav in nazadnje s kratico Stanko (pr. Dēla V. 133, 137, 139, 142, 144), priimku pa je dal šele na koncu te metamorfoze slovensko obliko Vraz, ko je že prehajal k Ilircem. Dobro je omenil Drechsler, da je Vraz dolgo omahoval, naj bo li slovenski ali ilirski pisatelj, kajti, ko je že v „Danici“ objavljaj svoje pesmi, je še mislil z drugimi graškimi Slovenci na „Metuljčka“, tekmeča „Kranjski Čbelici“. Vendar Vraz ni našel dovolj podpore pri svojih ožjih rojakih in tudi Ljubljana še ni bila in ni mogla biti tako kulturno središče, v katerem bi bil mogel razvijati svoje sposobnosti le kot pisatelj, buditelj in nabiratelj narodnega blaga. Pač pa se mu je taka prilika že ponujala v Zagrebu, dasi se moramo čuditi, kako je tudi tam mogel v onih časih živeti le kot „homme de lettres“. O Vrazovem „uskoštvu“ sodi Drechsler pravilno, da „je imao i nije imao pravo“. Ni slutil, kakšne moči se skrivajo v njegovem narodu, toda „u tadašnjim prilikama bilo je Vrazovo mišljenje ispravno, a dokaz je slovenskih kulturnih sposobnosti, da je ono danas oboreno“ (27).

Mnogo pa nam objasnjujejo tudi Vrazovi slovenski pesniški prvenci, katerih je nekoliko Drechsler prvič objavil. Vrazova slovenska proza v pismih ima marsikaj prikupnega in precej spominja

na nauk, ki ga je dal Muršču: „Ne treba besedne prelozbe; ne treba neli tudi kranjšine; samo po(!) takem narečji pište, v kakem so bili najni dozrajni listi. Le prelagajte po slovenskem(!), t. j. kak dober štajarski Slovenec govori“ (Djela V., 140). Tega pravila pa se Vraz sam nikakor ni držal v svojih pesniških poskusih, ovirala ga je književna kranjska slovenščina, posebno pa pisava „Kranjske Čbelice“ in Prešernovi umotvori, katerih veliki vpliv na Vraza se popolnoma naravno najbolj kaže v prvencih. Še v svoji polemiki je priznaval Vraz Prešernu, da je Kranjska bila „in slovenicis immer die tonangebende Provinz“. Te slovenščine pa se Vraz ni mogel naučiti iz knjig, še manj pa iz govora. Po takem je pel v čudni štajarsko-kranjski mešanici, delal nepravilne oblike (Miklošičev epigram proti Vrazovi filologiji je bil popolnoma opravičen), izpuščal pomožne glagole in rabil vse polno čehizmov, dasi je sam Gaja in njegove Daničarje grajal zaradi obilnih rusizmov (gl. Gragja I. 241). Ako smo pravični, ne smemo zameriti Kastelcu in Prešernu, da so se jima zdele Vrazove pesmi napol nerazumljive; krivo je Drechslerjevo mnenje (13): „Bilo je tu više netolerancije tadašnjih jezično-pravopisnih gloženja negoli istine“. Imam v rokah prepis štirih pesmi, ki jih je poslal Vraz Kastelcu za „Čbelico“, in treba jih bo objaviti, da se spozna resnica. Sicer pa ponujajo dovolj gradiva prvenci v Drechslerjevi knjigi (stran 32—36). Katera živa nefilološka duša na Slovenskem naj n. pr. razume konec soneta „Kolláru“ (32):

Me duše pol Ti dolžen, kaj mam dasti
V obét, ki Teb' ne vreden nogvic zuti,
Zvun mojga srca na oltarek Vlasti.

Z istim besednim redom bi se to glasilo:

Moje duše pol sem Ti dolžen, kaj imam dati
v žrtev, ki Tebi nisem vreden nogavic izuti,
razen mojega srca na oltarček Domovine?

Nič bolje se pa ni godilo Vrazu tudi s prvimi ilirskimi poskusi. Drechsler sam priznava (42): „Prvi ulomci potonjih „Djulabija“ su kraj ljupkih motiva naprosto — nerazumljivi“. V resnici se Vraz še dolgo ni naučil prave „ilirščine“, kajti za to tudi zagrebške razmere niso bile ugodne, in njegova pesniška dela so v teku časa izgubila mnogo svoje veljave zaradi nepopolnega jezika. Govorimo lahko naravnost o tragični usodi Vrazovi, ker se ni rodil v jeziku, v katerem bi bil lahko razvijal svoje pesniške sposobnosti. Ali tega ves položaj tudi na Hrvaškem ni dopuščal, tako da „pjesnik postaje sluga narodne

ideje i to je njegova najveća slava, a besmrtno mu ime ne pronosi poezija, već velika budućnost naroda“ (188).

Neizmerno važni pa so slovenski prvenci „za shvatanje razvitka Vrazove književničke fizionomije i pravca čitava njegova potlašnjega književnoga rada“ (29), kajti lahko se reče, da se v njih kaže že ves poznejši vsestranski pesnik in pisatelj. Vraz se je toliko učil in delal za književnost, da mu res ni ostajalo časa za filozofijo in pravo. Treba je dodati, da je Vraz razen Vukovih, „rusnjačkih“, ruskih in novogrških narodnih pesmi in španskih romanc prevajal in posnemal tudi pesmi nemških filhelenov. Med nemškimi pesniki je prevajal tudi Mathissona (ostalina, l. 96), kar se ujema z melanholijo, ki se je ohranila še v pohrvačenem „Prvem lišču“, in približuje mladega Vraza nekoliko Čbeličnim posnemalec nemških pesnikov XVIII. stoletja. Drugače pa sam pravi, da so njegove dojilje bile „vile stare klasičke in nove germanske i romanske, najpače iz luga romantičnog“. Izmed slovanskih pesnikov sta v mladih letih najbolj nanj vplivala Kollár in Prešeren. Posebno sta mikala Vraza Prešernov epigram in satira (gl. str. 14—15, 37). „Bogatstvo slovenskiga jezika“ je smešil še tudi v distihu, v katerem pravi, da ima za Kreutz — crux štiri besede: križ v bohoričici, metelčici, danjčici in kriš (odkod?). Po krivem se zdi Drechslerju (37), da je Vraz sodeloval pri Čbelici (v IV. knjižici) vsaj „kao sabirač Vodnikovih pjesama“ (t. j. narodnih), kajti on jih je sam dobil od Smoleta (gl. Štrekelj, Zbornik Slov. Mat. III. 6).

Ni mi jasno, misli li Drechsler (42—45), da so Vrazovi hrvaški čisto erotični prvenci, ki jih je poslal 15. decembra 1836 v Zagreb, posvečeni tudi Ljubici njegovih „Djulabij“; po mojem mnenju gotovo, saj se je seznanil z njo že leta 1835., kar je Drechsler prvič opazil, in se v avgustu leta 1836. ni mogel ločiti od Samobora (43). Zagonetni naslov „S****ci“ bi jaz tolmačil „Samoborci“, dasi ima eno zvezdico premalo. Lep je primer, kako težko je pesnik ustvarjal svoje lahke „Djulabije“ in kako je pri njih popravljanju vendar v kratkem času napredoval. Obširnejše studije na tem polju, še bolj pa dobra historično-kritična izdaja, na kakršne moramo vendar že misliti tudi pri južnih Slovanih, bi nam dale lepo gradivo za razvitek Vrazove muze.

Zanimivo je, da sta na početke „Djulabij“ vplivala Čelakovský in Jaroslav Langer. Glavni vzor pa je Vrazu bil seveda Jan Kollár. Pesnika „Slávy Dcere“ sodi Drechsler ipak preostro, ali dobro je opazil, da je Vraz „ovo dosta nepjesničko djelo čitao kao pjesnik“.

Za dokaz bi še lahko navel njegove prevode Kollárjevih sonetov, ki so vsi iz leta 1821., ko je bil poznejši arheolog v verzih še samo pesnik: Djela III. str. 11 = Slávy Dcera I. 50, 12 = I. 18, 35 = II. 4, 41 = I. 4, 46 = I. 20. Velik razloček je tudi v tem, da je Kollár sicer slavil narodno pesem, ali je ni posnemal, za Vraza pa so sile narodne pesmi vseh Slovanov poetični kanon; to ima seveda svoje vzroke, kajti Kollár je v prvi vrsti vendar učenec Herderjev (tudi v svoji izdaji slovaških narodnih pesmi), Vraz pa temeljit poznavalec nemške, posebno mlajše in slovanske romantike. Oboževanje narodne pesme pa ga je vleklo bolj k živim Slovanom in ne k slovanskim grobovom kakor Kollárja; po takem se je še v naših ponemčenih krajih, ki poznejšim napol ali nič učenim koreninčarjem niso dali miru, le malo ustavljal, zato pa navdušeno opeval svoj slovenski Štajer in druge slovenske kraje ter slavil krasoto in milino njih dev. Sploh je Vraz velik idealist v ljubezni (pr. posebno svarilo pobratimu Vukotinoviću, naj se ne ženi, na strani 47.) in rodoljubju nosil v sebi mnogo zdravega slovanskega realizma, ki se je posebno kazal v njegovih satirah, političnih nazorih in v resnem književnem delovanju.

Drechslerju ne ugaja moja od češke kritike sprejeta misel, da je Kollárja „Slávy Dcera“ sinteza antike in romantike (74). Vendar tu ne gre za to, je li Kollár to sintezo dosegel ali ne, ampak za to, da jo je poskušal in da je tudi teoretično iskal bodočnost slovanstva v tem, da ublaži ostro nasprotje med starim klasičnim in novim romantičnim svetom. To je vendar popolnoma jasno povedal v svojem spisu „Ueber die literarische Wechselseitigkeit“ (str. 77, 82), katerega je sploh bilo treba omeniti, ne pa njegovo češko-slovaško okostje v „Hronki“ (76), saj nam Vraz (Djela V. 169) sam pripoveduje, da je ta „lepa knjiga“ „v Gradci vse Slovenske kervi zburkala“, in da je „tota knjiga Evangelium Slovenski“, katerega je on „že dvajsti eksemplarov razdaval“ (pr. moj članek „Kollárova vzajemnost slovanská“ v Sborníku Jan Kollár, ve Vidni 1893).

Ne strinjam se tudi z Drechslerjem, ko pravi (50), da je pri „Djulabijah“ „svakako dosta neznan utjecaj njemačke poezije“, drugod pa ga niti ne omenja. Kako velik in popolnoma naraven je je bil v resnici! Seveda ne smemo misliti samo na reminiscencije nemških pesnikov, ki jih Vraz sam omenja, ampak na ves duh nemške romantike, še bolj pa na njen posredni vpliv po Čehih, Poljaki in Rusih na južne Slovane, na Vraza pa še posebe po Vuku Karadžiću in Prešernu. Tako sem jaz pred leti namesto name-

ravane monografije o nemških vplivih na St. Vraza napisal nazadnje „Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik“. Same „Djulabije“ so odmev Rückertovih „Oestliche Rosen“ in njih vzora Goethejevega „Westöstlicher Divan“. Zdziechowski je omenil tudi Novalisa, ki je bržkone res zapustil sledove v Vrazovi zagrobni ljubezni. Nove pesniške oblike, kakor romance in balade, katere je Vraz prvi uvel na Hrvaškem (Marković XLVII), glosno in tencono, neštevilne sonete, v katerih je tudi on izdajal „romantične dekrete“, in vzhodne gazele mu je navejala nemška romantika. Ponavljam, da sta izmed Nemcev nanj največ vplivala Rückert in še bolj Uhland (gl. Miklosichs Jugend- und Lehrjahre, 53), iz katerih je tudi predstavljaj, vobče več iz nemščine, nego misli Drechsler (191). Omenjam, da je „Plača lakomnosti“ (Djela II. Gusle i tambura, 109), katere nemški izvornik Vrazu ni bil več v spominu (ib. 131), vzeta iz Rückerta; „Tri sitnice“ (120—121) pa so „slobodan prevod“ iz Uhlanda (ib. 138), kar se pa ne vidi, ker je pri tisku opombna številka odletela. Zanimivo je, kako je Uhlandovo balado „König Karls Meerfahrt“ ponarodnil v „Kralja Matijaša“ (ib. 110), ki obenem dokazuje, da Marković ni bil na pravem potu, ko je v „Djulabijah“ (v kitici III. 129) zamenil Matijaša z — Zrinskim. V daljše podrobnosti se seveda ne morem spuščati, poudarjam samo, da Vraz pri primerjanju z nemškimi učitelji tudi ne bo izgubil, ali tudi ne toliko pridobil kakor pri Kollárju.

Danes je jasno, da je hrvaški preporod, o katerem se je govorilo in pisalo kakor o kakem čudežu, ne samo posledica borbe proti Madžarom, ampak rezultat takratnega evropskega gibanja, po svoji idejni vsebini pa v prvi vrsti nemške književnosti. Nepričakovan dokaz za to nahajamo tudi v mišljenju in delovanju dr. Ante Starčevića, ki je med Hrvati ustvaril do neke mere naravno in opravičeno reakcijo proti ilirstvu, jugoslavenstvu in vsemu „slavstvu“. Ne bomo se torej preveč čudili njegovim besedam (Djela Dr. A. Starčevića, III. 26): „Ja nemrzim nikoga i ništa na svetu. Nemce i njihovo knjižtvo samo prezirem . . . Njihovim knjižtvom bavio sam se i za mlada i za muževne dobe, pa neznam da sam se odtuda išto naučio . . . Njihovo je knjižtvo kukavan navertak s drugih, prosvetljenih knjižtvah. Do njihova knjižtva samo Slavjani derže, pa vidimo kako su Slavjani napredovali. Stoga ja kad nebi imao drugoga posla, a nebi mi se dalo spavati, volio bi buhe lovit nego-li učiti se iz nemačkoga knjižtva“. To je „Stekliš“ v razgovoru s „Prostodušnikom“

sicer prav stekliški povedal, ali izrek je važen pojav reakcije proti ilirstvu na književnem polju.

Mnogim bralcem, posebno slovenskim, pač ne bode jasno, zakaj sta se Gaj in Vraz razšla. Tudi v jubilejnem letu Gajevem bi se o očetu ilirizma smelo vsaj to povedati,¹⁾ da je za pravo književnost imel enako malo zmisla kakor naš Bleiweis in da si je lastil književni monopol. Zaradi tega je podkapal „Kolo“, ki se je moglo meriti s takratnim izvrstnim „Časopisom Českého Museum“ in ga je z Vrazovimi kritikami celo presegalo. O slovanskem narodopisu (folkloristiki) in mitologiji je imel Vraz posebno za ono dobo res dobre, prav znanstvene nazore. Svojo izvrstno književno kritiko pa še dopolnjuje s takšnimi satirami in epigrami, da kot satirik še danes nima tekmeča v hrvaški književnosti. V naših očeh ga neizmerno povzdiguje, da je v Pragi takoj spoznal talent Havlička-Borovskega ter ga v svojih satirah posnemal. Njih sorodnost se kaže tudi v tem, da je Vraz opozarjal na Puškina in Gogolja, ali šele po celem polstoletju so nastopili hrvaški novelisti pot, ki jim jo je kazal Vraz. V politiki je sodil naš idealist neizmerno trezno ter ni mogel trpeti krika in nepremišljenih demonstracij. Škoda, da se ni mogla čuti tudi njegova beseda, ali epigrami so ostali v beležnici, javno pa Vraz sploh ni imel glasu, ker ni bil plemič, ter je manje veljal nego stotine in stotine kmečkih plemičev, ki niso znali niti brati in pisati. Pravično in za Vraza posebno častno je Drechslerjevo mnenje (179), da je on bil književnik, ki bi mogel edino „nadvladovati zapreke, što ih je narodnoj prosvjeti donio apsolutizam“, ali do tega ni prišlo zaradi Vrazove bolezni in prerane smrti.

Enega važnega vprašanja se Drechsler, govoreč o Vrazovih književnih nazorih, premalo dotiče. Že od leta 1838. pa do konca svojega življenja je Vraz gorel samo za narodno pesem ter hotel nanjo graditi novo narodno književnost, zametal pa je Dubrovčane, katerih so se držali Gaj in njegovi sodelavci, zaradi njih jezika in nenarodnega duha, kajti zdeli so se mu Italijani v slovanski obleki. Gotovo pa je bila napačna ena in druga izključnost. Vrazovi se moramo tem bolj čuditi, ker je v duhu romantike bilo vendar tudi izkapanje starih pesnikov in oživljanje njih besed in oblik. Razen tega pa je tudi že Vrazu lahko bilo znano, koliko prave poezije se nahaja v dalmatinsko-dubrovniški književnosti. Sicer pa tudi on Dubrovčanom ne odreka svojega spoštovanja, še dalje pa je šel v svoji poetični praksi, kajti v njegovih poezijah, posebno v „Djulabijah“ se lahko

¹⁾ Izraz o „nediplomatskih akcijah“ Gajevih (84) v Peterburgu je preblag.

zasleduje mnogo misli, besed in slovniških oblik dubrovniških pesnikov, da, celo preveč. Zanimivo pa je teoretično precenjevanje narodnega pesništva, ker veže Vraza s Kopitarjem in Vukom Karadžićem, katerih se je držal tudi v vprašanju o kajkavcih, z Vukom pa je še omejeval Hrvate samo na čakavce (Kopitar je imel o Hrvatih in Srbih pravilne nazore, česar pa niti slavisti večkrat ne vedo).

Posebno lepo je uspela Drechslerju Vrazova „karakteristika“. Kako jedrnati so n. pr. stavki (186): „Vraz je najomiljeliji pjesnik u najpjesničkije doba preporoda; poslije toga osnivač hrvatske književne kritike, poticalac naše prve književne evolucije, vodj književnoga rada u Hrvatskoj, najizrazitiji posrednik izmedju mlade naše knjige i književnoga rada kod slavenskih i ostalih evropskih naroda. On je najviše radio oko priljubljanja i sjedinjavanja hrvatske, slovenske i srpske književnosti, jer je u zajednici vidio veličinu i uspjeh naše prosvjete.“ Vendar izpisati bi moral celo poslednje poglavje, ako bi hotel do konca povedati, kaj je bil Vraz. Ne morem zamolčati še nekaj meni iz srca pisanih vrstic, ki so posebno važne za Slovence (192—193): „Vrazov pjesnički talenat je eminentno lirski, s svojim značajem i opsegom podsjeća nas na slovensku narodnu pjesmu, gdje ima više čustva nego intuicije, gdje uvijek sadržaj nadmašuje melodija, mila i puna, ako i nije opsežna, a gri se u njoj melanholija sa prpošnom šalom. On je specifički slovenski pjesnik, ma da je pjevao na hrvatskom jeziku“.

Da je Vraz ostal tudi na Hrvaškem pravi slovenski pesnik, se pri nas premalo ve in še manj vpoštevata. Treba bi bilo to pokazati v razpravah, še bolj pa z „Izbranimi pesmimi St. Vraza“ za Slovence, ki bi morale seveda imeti primeren uvod in tudi tolmač. To bi bila nova hvaležna naloga za našo Matico; ne morem pa zamolčati, da se od take izdaje v marsičem več zahteva nego od dosedanjih slovensko-hrvaških cvetnikov. Najlepše pesmi, posebno slavospevi na našo domovino, pa spadajo tudi v naše slovstvene čitanke, kjer mora sploh ilirizem dobiti svoje posebno poglavje.

Tudi Zagreb je Vrazu še marsikaj dolžan. Žalibog vseh dolžnosti niti ne more več izpolniti. Žalostna je resnica (127), da je Matica Ilirska izdala nekritično Vrazova „Djela“, posebno satire in epigrame, „a rukopise pjesnikove nije sačuvala“. Izgubila pa se je tudi hrvaška ostalina Vrazova, „cjelovite studije, najvažniji i najzanimljiviji svjedoci njegova kriticizma“ (156.). Nasproti taki barbarski nemarnosti dobro de pohvala, da je vsaj naša Matica lepo ohranila izročeno ji slovensko ostalino. Vendar tudi zagrebška vseučiliška

knjižnica še čuva jako važno gradivo za kulturno zgodovino vseh Slovanov, namreč od Markovića in Drechslerja že deloma porabljena pisma, ki jih je Vraz obilno dobival iz vseh slovanskih dežel. Za njih dostojno izdajo je treba seveda znanja slovanskih jezikov in književnosti. Po takem bo to nalogo pač morala prevzeti jugoslovenska akademija, ne pa Matica Hrvatska, ki bi bila drugače poklicana, da doda petim knjigam Vrazovih „Djel“ še šesto, katera o svojem času bržkone tudi zaradi tega ni izšla, ker ni za širje kroge. Treba pa je seveda tudi nadalje zbirati in izdati vedno zanimiva pisma, ki jih je pisal Vraz sam.

V veliko zaslugo štejem Matici Hrvatski in Slovenski, da na začetku jubilejnega leta Vrazovega razširjata o njem knjigo, ki ne bi mogla biti boljša. Kot novost nam prinaša tudi edino avtentno Vrazovo podobo, portret v barvah, ki ga je slikal l. 1841. Lerois, nekak potujoč slikar. Pohvalil bi še rad eno malenkost, vendar neizmerno važno za praktično življenje. Hrvati rabijo za mesece navadno „narodna“ imena, v tej knjigi pa nahajamo mednarodna, vsakemu človeku razumljiva latinska. To mora postati edino pravilo pri nas in tudi pri Hrvatih. Kdor se ozira po slovanskih jezikih, zapazi, da se prosta govorica povsod laže razumeva nego pod raznimi vplivi razviti književni jeziki. Eno največjih zmešnjav in ovir za vzajemno občevanje med Slovani pa delajo narodna imena mesecev pri Čehih, Poljaki, Hrvatih in Slovencih, ker jih je težko pomniti in ker se isto ime rabi večkrat za različne mesece. Že naš J. Bleiweis se je šalil, da se lahko iz Zagreba odide zadnjega prosinca (decembra) in v Ljubljano pride prvega prosinca (januarja). Zgodilo pa se je že Češki akademiji, da je zamudila vabilo Krakovske, ker je poljski kwiecień april, češki květen pa maj. Kaj pa naj rečemo o navadnih ljudeh v uradih, bankah in trgovinah, kjer je hitra orientacija potrebna? Koliko dragega časa se gubi s tem, če jih je treba iskati po slovarjih ali koledarjih! Še hujše pa so mnogokrat prav velike škode, ki se gode n. pr. kmetom v obmejnih slovenskih in hrvaških krajih, katere mnogokrat kontumacirajo zaradi takih nesrečnih imen. Poznam prav narodnega slovenskega sodnika, ki jih je samo zaradi tega uradno prepovedal. Hrvati pa se oddaljujejo ž njimi še od Srbov, ki so kakor drugi pravoslavni Slovani (Bolgari in Rusi) bili tako pametni, da so ohranili latinska imena. Ako torej vprašamo po zunanjih znakih, ki ločijo Hrvate in Srbe, lahko naštejemo pismo in — mesece. Kaka zmešnjava bi nastala po takem v Bosni, ako se vsaj uradno ne bi rabila latinska imena? Čas je že, da razum-

ništvo, ki je v marsičem razdružilo slovanske narode, tudi nekaj stori za njih približevanje. Vsemu kulturnemu svetu lastno delitev časa smo podedovali od starih narodov v Aziji, Afriki in Evropi; ona ne postane naša, če ji damo navidezno in površno narodno obliko. Zato pa čuvajmo, kar je res narodno, ustvarjajmo nove besede v duhu slovanskih jezikov in trebimo res nepotrebne tujke!

Komandija.

Kaj pravite? Da ne leži
dežela blaženih ljudi
na koncu cest, na koncu dni?
Ojdá, v Komandiji!

Leži, leži . . .

Pač je do nje prokleta pot:
puščava, morja kleč in prod,
fatamorgana, sto zablod, —
ojdá, v Komandijo!

Na pot, na pot!

Tam ni Šentmarksov paradiž;
len, križemrok tam ne čepiš,
tam — trud in znoj, in mraz in piš,
ojdá, v Komandiji!

Povsod je križ!

A tam nikdar ni ena — dve,
in sami vsi so tam možjé
in vse samice so zvesté,
ojdá, v Komandiji!

Ojdá, pa kje?

Hm! Res, odkrito bi dejal:
odkar sem živ, sem je iskal,
odkar iščoč, je ne poznal,
ojdá, Komandije!

Tam bi ostal . . .

Vse prelahko jo izgreši,
deželo blaženih ljudi,
kdor išče Pravdo brez Laži,
ojdá, Komandijo . . .

Veš: saj je ni! —

Vladimir Levstik.

Književna poročila.

Ivan Cankar: Kurent. Starodavna pripovedka.¹⁾ — Menim, da bi ne bilo odveč, ampak na veliko korist marsikomu, ako bi ob priliki razložil strokovnjak Slovincem osnovne pojme o estetičnem čuvstvovanju, izražanju in — tudi modrovanju, to pa v sistematični razporedbi. Potreba za to je velika, pojmi o tem so jako megleni in pomanjkljivi. Tak estetik bi se moral posebno dolgo pomuditi pri tisti prikazni, ki jo — imenujemo simbol, kajti brez simbolizovanja ni umetnosti, in kdor tega ne razume in ne uvaža, ta umetnosti kratkomalo ne more razumeti, kaj šele tisto strujo, ki jo simbolistično imenujemo. Tudi pri nas je simbolistov, ali žalostna jim majka! Naše občinstvo jih ne mara, in to je razumljivo, da jih ne, ker jih ne razume. In niso baš najslabši ti naši umetniki, ki jim gre to ime. Drugih menda danes niti nimamo. In vendar v očeh naših razumnikov ti nič ali dosti ne veljajo. Pač, za parado so dobri, drugod se celo hvalimo z njimi, ker so moderni, mi pa hočemo tudi plavati s tokom. In glejte! Spet se je pojavil — simbol, ali simbol — skoro nevarne vrste. Poslal in ustvaril nam ga je Cankar in ga krstil na nekrščansko ime — Kurenta. Ni šala, to ni nikak psevdonom, pravi pristni Kurent slovenski, patron in boter vsega posvetnega veselja je prišel v deželo. Če je taka, potem moramo priznati, da si je Cankar ta simbol izposodil od ljudstva. Torej zadene pisatelja le pol krivde. In če tega simbola ne bo razumel slovenski izobraženec, ga zadene druga polovica. Kako bi ne? Toliko je od Cankarja do naroda, kolikor od naroda do našega razumnika. Seveda — umetniku Cankarjeve vrste ni mogel zadoštvati surovi lik, kakor ga je vodil po deželi, liki Bošnjak medveda, pesnik „popevčic milemu narodu“. Predvsem ga je osvobodil njegovega demonskega božanstva, ki bi bilo le oviralo pesnikovo domišljijo. Pustil pa mu je naravni značaj; tudi Cankarju je Kurent patron in boter vsega posvetnega veselja. Ali kako pride bornih staršev razcapani sin do tega visokega dostojanstva? Enostavno — prodal je dušo, dobil osebno pozabljenje in vseovladujoče čarobne gosli, s katerimi vlada nad zemlje sinovi, kakor se mu zljubi. Popotnik, kakor je bil od rojstva, ostane Kurent tudi pozneje in sledeč neodoljivemu svojemu nagonu pride v različne kraje in družbe. Res, marsikaka zveza, misel in podoba, ki jo beremo ali slišimo iz junakovih ust, ostane napol ali docela meglena, ali ideja posameznih poglavij in celote — ne more biti izobražencu skrita. Tudi treba brez ovinkov priznati, da se nahajajo tudi v pričujočem delu mesta in deloma celo liki, ki so nam bolj ali manj znani že iz prejšnjih Cankarjevih spisov, ali spomniti se moramo, da je to neke vrste posebnost Cankarjeve umetnosti. Gotovih in dovolj prozornih namenov pisateljevih pri tem ni mogoče prezreti. Tudi bo priznal vsak nepristranski sodnik, da ne pogrešamo v takih odstavkih nekake sveže originalnosti in skoraj prvobitne samoraslosti, to pa izvira odtod, ker se vse posameznosti tako naravno vežejo v divno, poražujočo celoto in enotnost, s katero dosega virtuozni pisatelj vselej svoj namen. Kdo bi se mogel odtegniti vtisku skoro enolično risanih velikih slik in

¹⁾ V Ljubljani 1909. Založil L. Schwentner. — Cena broš. 1:80 K, elegantno vez. 2:80, po pošti 10 h več.

čudovitega razpoloženja v naravi in v družbi teh sestradanih trpinov, ki hrepene po solncu in sreči, ne da bi jo mogli dohrepneti. Mar ni enolično to, kakor opisuje ples kmetov v kmetski krčmi, ples rudarjev v obrtniški, delavski krčmi? In vendar so to velikanske poteze, ki zmagonosno osvajajo naša srca, kakor osvaja glas Kurentovih gosli te čudne množice. In če hočemo občudovati silo Cankarjeve ironije, kadar nastopa vsled svoje zunanje skromnosti najsamozavestneje, moramo čitati prve strani IV. poglavja. Če hočemo trepetati s temi nesrečniki, ki so obsojeni na Golgato, moramo brati na prav mnogih straneh, ki jih v teh kratkih vrsticah niti omeniti ne utegnem. Kadar pa nas žene srce, da se naslajamo ob opojnem čaru najpristnejše poezije, ki trepeta na krilih prekrasnega in snovi sami dostojnega umetniškega jezika, moramo odpreti prve strani tega zrelega Cankarjevega umotvora. Tam bomo brali, kako se je prvič zaljubil potepuh Kurent, in bomo rekli, da se tako ni zaljubil še noben slovenski fant v slovenski knjigi. Opozoriti moram tudi na prekrasno mesto, kjer Kurent vasuje pod oknom svoje deklice, in na tisto, kjer baranta za svojo dušo z nevernikom pritlikavcem. In pomen tega simbola? Vsa knjiga ga razlaga v tako krasnih, četudi tako žalostnih podobah. Priznati moram, da nikjer morda še nisem tako globoko kakor ob tem spisu zaslutil pomena Schillerjevih besed, kjer pravi: Resno je življenje, bedna je umetnost. Hočem reči, da bi iz tako lepe oblike dihala tako mračen duh, kar nas tem bolj poraža, ker je v tem svetu na zunaj vse tako veselo, prešerno, razuzdano. V resnici, v notranjosti je seveda drugače. Da — to je tudi osnovni pomen pričujočega dela. Naj nastopa kmet ali delavec, gospod ali umetnik, pijanec ali romar, vsakemu spi v duši beda, topost, ki hrepni po osvobojenju, povsod pa je obenem toliko nagnjenja in razpoloženja za površnost in lahkomišelnost. In ne samo to. Velika je tudi razlika med tistimi, ki jim je dodeljena posvetna sreča, in tistimi, ki so obsojeni, da so sužnji, da s svojim znojem, svojo krvjo gnoje zemljo, ki rodi gospodom. Torej tudi tukaj nezdravo nasprotje, zato tem žalostnejša resničnost. Tako velik je ta razkol v sužnjih dušah, da se romar, ki se je napolil z velikim bremenom na duši k Mariji pomočnici, v hipu lahko izpremeni v pijanca, prešestnika. In ideja lahkomišelnosti, ki spi v duši slovenskega človeka, izvirajoča iz pomanjkanja zunanjega in notranjega ravnotežja, ki ga je izpodnesla tisočletna suženjska naša zgodovina, je utelešena v Kurentu. Zato mora biti Kurent človek, sin človeških staršev. In to rodovitno misel je Cankar mojstrsko izrabil, kajti vključuje osebno pozabljenju, ki ga je dobil z goslimi vred, vključuje temu, da je pravzaprav izgubil sposobnost za čutenje človeškega gorja, se nabira v njegovem srcu, kaplja po kaplji, sočutje s temi bednimi sužniki, ki so si postavili obupno geslo: „Tisoč ur trpljenja za eno uro radosti“. Ko je bil priča tolike in vsesplošne obupanosti in onemogle toposti, ko vidi romarje-izseljence, pred domovino kakor pred smrtjo bežeče in vendar po njej kakor po ljubljeni materi roke iztegujoče, klone tudi sam in pade pod bremenom ter — zajoka, on, patron in boter vsega veselja. In ta misel, posebljena v Kurentu, predstavlja pozitivno stran in evolucijo osnovne ideje tega tehtnega Cankarjevega dela. In kakor pomenljive so Kurentove sanje o velikanski prikazni z goslimi v roki, ki mogočno koraka pred ljudstvom in po ljudstvu, do gležnjev od krvi poškrpljena, prav tako pomembna je zaključna vizija, ki nam predstavlja velikansko smrt, našemljeno z veseljaškim klobukom in z goslimi v roki, za katero stopa Kurent, ki mu kapljejo solze na zemljo, iz katerih klije novo cvetje in zelenje. Torej le na Golgati ima položiti svoje račune ta rod, suženj in top, ki mu je patron in boter posvetnjak in veseljak Kurent, in šele potem, po veliki pokori, ima vzklti iz grenkih

kapelj nov zarod, ki bo sebi kopal in sebi zidal. Šele temu zasije svetla zarja, ki se obeta na daljnem vzhodu. In tako zaključuje to delo sicer s trdim disakordom, ali izza daljnih gora od jutranje strani nam tiho zveni nasproti kakor muzika prihodnosti sreče, ki bo donela po notranji vrlini in bratski enakosti. In če se spomnim ob zaključku tistega Cankarjevega dela, ki ima svojo podlogo tudi v narodnem slovstvu, namreč „Potepuha Marka in kralja Matjaža“, se mi je dogodilo to skoro nehote, kar mi je priča, da sta imenovani deli v nekem zmislu podobni in sorodni, daši po splošnosti in snovi zelo različni; oba umotvora pa imata zlasti to skupnost, da sta prepojena z najfinejšo poezijo, izraženo v pravem klasičnem jeziku. V obeh delih se je dotaknil Cankar splošnih in velikih vprašanj, ki segajo globoko v usodo našega bitja in žitja. Ne tu ne tam ni sicer podal rešitve vprašanja, v obeh delih pa nam je razgrnil pestro sliko trpljenja in hrepenenja izmučene slovenske duše.

Dr. Iv. Merhar.

Anton Medved: Kacijanar. Tragedija v 5 de.anjih. Katoliška Bukvarna. Ljubljana 1810. 8°, 128 str. (Cena broš. 1:40 K, eleg. vez. 2:40 K.)

Nekdanji kraljevski general Kacijanar, ki ga je bil cesar Ferdinand vrgel v ječo zaradi poraza kristjanov pri Oseku, ubeži z dunajskega dvora ter snuje zaroto s hrvaškimi in ogrskimi veljaki proti Avstriji. Ogrri hočejo Janoša Zapoljo za kralja — ker Ferdinand jih smatra le za antemurale christianitatis in za „stražarje sladkega življenja na Dunaju“ — Hrvatje hrepené po nekdanjem kraljestvu z rodnim kraljem. Voditelj konspiracije je Kacijanar, ki ima kraljeva pisma v rokah in je posvečen v dvorne skrivnosti. Stvar se razvija ugodno: Zapolja se pridruži zarotnikom, zagrebški sodnik zabrani avstrijskima banoma vhod v prestolno mesto, kar prinese sel novico, da

„Zalesja kralj in Ogrske je Janoš,
Hrvatske in Slavonske — Ferdinand.“

Bolehnj Zapolja je sklenil premirje in zadal smrtni udarec zaroti: zavezniki odpadajo trumoma od Kacijanarja ter spet priznavajo Ferdinanda, ki nudi skesanim plemičem odpuščenje; za glavo Begunjca-beguna Kacijanarja pa je razpisana nagrada. Nikolaj Zrinjski pokaže klavni pogum in dá zavratno umoriti junaka, češ, ker se namerava zvezati s Turki zoper domovino, v resnici pa pretežno iz osebnih interesov.

Glavni junak je zelo simpatična postava. Zaprt je bil po nedolžnem, zakaj poraza pri Oseku je bil kriv največ škof Erdöd, ki je preprečil dovoz živeža, da se ne bi Ferdinand preveč okreplil z zmago. Ne iz maščevalnosti samo — v nadi, da dvigne domovino do popolne neodvisnosti, se je spustil v nevarno početje. V ječi je pisal na cesarja ponižna pisma, ne iz strahu pred smrtjo, ampak ker se je bal za svoje vzvišene smotre. Jeklena volja odseva iz njegovih besed, ko razgrinja svoj načrt:

„To hočemo, to moramo, to bomo.“ (41)

Kacijanar je sublimiral svoj „jaz“ in živi malone izključno svojemu idealu — Iliriji, tako da se nekam odtuji rodbini in objubi hčer Skolasto prijatelju Ivanu Zrinjskemu za ženo, ne da bi jo vprašal za mnenje.

Videč, da je ostal sam, bivši general vendar nekoliko okleva, dokler ga grofica Salamanka — ki mu je dala ogromen denar na razpolago, da bi z zaroto maščevala bratovo smrt — ne ohrabri: „Vi se prenevedate? Ivan Zrinjski vam je zvest, Carigrad naklonjen . . .“

Ponosni mož ne more na nasvet svaka-škofa in na prošnjo žene Elize pred Ferdinanda, ki mu morda vse odpusti: zanj bi govorili Eytzing — skrivni zaročenec Skolaste — Nibšič, Herberstein i. dr.

Manjše zlo se mu zdi, da sprejme nase za nekaj časa sramoto sultanovega protektorata: tako je delal Zapolja, tako brata Zrinjska. Kot malo vzdarje zahteva Soliman od njega grad Kostajnico — ki sta mu ga podarila začasno brata Zrinjska — kar razburi celo Ivana. Ta se sicer kmalu sprijazni z mislijo Kacijanarjevo in je voljan odstopiti svojo pravico do gradu, dočim mlajši brat Nikolaj — ki ga že dolgo podpihuje njegova zaročenka Katarina Frankopanska, naj ne bo Kacijanarjev oproda, naj mu ne odstopi Kostajnice, naj ugotovi cesarjevemu pismu, ki zahteva prejkoprej voditeljevo glavo — najame dva krvnika, da zavravno zabodeta generala.

Tako je padel junak, ki smo verjeli njegovim besedam:

„Kdor hoče me umeti, on me ume,

in kdor me ume, on me izgovarja . . .“ (108)

Subjektivno je nedolžen, zakaj delal je vselej z najboljšimi nameni. „Ni li nedolžnost oni čarni svit, ki smrt herojev palih vseh ozarja“ (85), tako se tolaži rahlo srce; biva pa še drugo, intersubjektivno mnenje, ki je obsodilo moža in zahtevalo njegovo kri.

Dejanje žaloigre je skozinskozi dramatsko, dobro zapleteno in razpleteno. Želeli bi si nekaj več krajevne barvitosti v drami, ki je pravzaprav brezkravevna — če ne vštevamo imen — brez izrazitega ambijanta.

Resno monotonost dobro prekinja prizor lahkoživih martelozov in intermezzo s slugo Hojzičem, ki je zateleban v intrigantno grofico Katarino, ji trubaduri in vohunari njej na ljubo.

Medved je ostal v drami, kakršen je v svoji liriki: ugajati mora ljudem meditativnega značaja, vendar za lirične značaje je prehladen. Oblika mu je zmerom monumentalna. Medvedove osebe govorijo jeklen jezik, njih besede se neredko kondenzirajo v presenetljive izreke, ki niso prisiljeni, ker izvirajo iz notrine položaja.

Iz jezikovnih ozirov se bodo ustavile filološko oborožene oči tuintam, in psiholog bo včasih zadovoljno pritrdil.

Že l. 1895. je objavil Medved svojega dramatisiranega Kacijanarja v „Dom in Svetu“ v dveh delih: „Zarja slave“, drama v petih dejanjih, kateri sledi žaloigra v petih dejanjih — „Zarja življenja“. Po vzoru Schillerjevega „Prologa“ v trilogiji „Wallenstein“ je postavil pred začetek dolgovezni „Prolog“. Česar ne moremo reči o tem razblinjenem dramatskem poskusu, to lahko trdimo o sedanjem „Kacijanarju“: Ta tragedija bo zavzemala odlično mesto v dramatski slovenski literaturi.

A. Debeljak.

J. F. Malograjski: Pisana mati. — Slovenskih Večernic 62. zvezek. Izdala Družba sv. Mohorja 1909. 8°. 176 str.

Vsebina in tendenca te 170 strani obsegajoče povesti se kaže že v naslovu. Stari Mlakar ni dovolil svojemu mlajšemu sinu, da bi se ženil po svoji volji. S tem pa nastopijo zanj in za Lenico, ko spravi sin svojo prvo ženo v grob in se oženi s svojo „prvo ljubeznijo“, zlo Vrtačko, slabi časi. „Pisana mati“ sovraži tasta in pastorko ter spravlja posestvo počasi, a sistematično na rob propada. A doleti jo za to zaslužena kazen in nazadnje se vse lepo konča. Protiutež zaslepljenemu Mlakarju pa je solidni sosed Koren, h kateremu se Mlakarjevi kar po vrsti selijo, ko jim postaje bivanje doma neznosno. V starejšem Mlakarjevem sinu, s katerim je pisatelj skušal rešiti v Mohorjevih knjigah slabo opisanega „izprijenega“ študenta, ima tudi onega rešnika, ki s svojim denarjem vse reši in na razvalinah stare ustvari novo Mlakarjevino. Pastorka pa se oženi z ovdovelim Korenovim sinom, ki je notar v bližnjem trgu. Snov je precej uboga, a da jo je razpredel na 170 strani, je pisatelj

posamezne prizore razvlekel na dolgo in široko, bogato sejal sentimentalne in moralne refleksije, kopicil krivico na krivico, nesrečo na nesrečo in sploh pridno rabil ves oni stari in znani arzenal moralistovskih pridigarjev, ki skušajo ljudem po sili izžemati solze. Za humpr skrbita dekla in hlapec s svojim stereotipnim dovtipom, ki je sicer zasnovan tako, da bi se lahko ponavljal in infinitum, a vkljub temu samo enkrat nov. Motiv zlega Italijana, ki je kriv — v veliki meri — vse nesreče, je star, nova pa je pomoč iz Srbije. Človek, ki zahteva od romana nekaj več, nego mu Malograjski lahko da, se s to knjigo ne bo mučil do konca, kvečjemu, če ga v to sili poročevalčeva dolžnost. Pretežni večini Mohorjanov pa to vsiljivo in dolgovезno moralizovanje, kopica mučnih in neverjetnih situacij ne bo ugajala; saj jim niti precejšnja snovnost Lahovih „Upornikov“ ni. — Na koncu je pod diplomatično previdnim in nedolžnim (latet anguis in herba!) naslovom „Raznoterosti“ zbrano perišče anekdot, ki se jim na neki tipični slovniški napaki pozna, da jih je zbral in za slovensko „ljudstvo“ namenil mons. Podgorc. *Ź. A. Glonar.*

Podobe iz misijonskih dežel. I. zvezek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1909. 8°. 128 str. — Z narodnega stališča pač Slovenci ne moremo biti zadovoljni s to vrsto knjig. Kakor družba na zadnji strani sama priznava, hoče s temi poročili vzbuditi pri bralcih zanimanje za oznanjevalce svete vere, katero se naj kaže v podporah, ki se pošiljajo „v uboge misijone“. Družba hoče take darove sprejemati in imena darovalcev izkazovati. Ali gospodje ne vidijo naših slovenskih „zamorčkov in kitajčkov“, katere bo treba odkupiti, da nam jih tujec ne ugrabi, jim ne izruje iz nežnih src besede materinske in tudi vere? — Zgodovinski pregled jezuita Viktorja Kopatina, „Kako se razvija katoliška cerkev v Bosni po okupaciji“, se odlikuje po verski nestrpnosti in bojevitosti. Dasi je vlada izdala od okupacije pa do l. 1895. za katoliške namene 2,641.000 K in izda od tedaj vsako leto 250 do 290 tisoč K za 360.000 katoličanov (vseh prebivalcev v Bosni je 1,800.000), je „preveč nepristranska“, ker ne ustanavlja zgolj katoliških šol, marveč tudi narodne medverske in dela ovire pokatoličenju mohamedancev. Klerikalizem se je v Bosni že precej ukoreninil. Samo v Serajevu je 17 Marijinih družb; klerikalnih časopisov izhaja v Bosni devet, med temi so trije politični. Zanimiva spisa v knjigi sta „Iz mojega delokroga“ in „Bela vrana“ o Veselka Kovača. V prvem nam živo in nevsiljivo pripoveduje o svojem šolskem delovanju v kitajskem semenišču, kjer ubija v trde glave mladih Kitajcev latinščino. Tvarine avstrijskih gimnazij, po njegovem mnenju, bi ne obvladal noben Kitajec. Druga je slika iz življenja podkupljivih kitajskih uradnikov. — V članku „Iz daljnega vzhoda“ nam poroča o Baptista Turk o tajnih društvih, ki so razširjena po vsem Kitajskem in katerim je namen pregnati tujce iz cele dežele. Tudi boksarji, ki so uprizorili zadnjo vstajo, so člani take tajne družbe. Drugi del članka obsega razne misijonske dogodbe, ki naj bi vplivale na darežljivost že itak dovolj ubožnih Slovencev. „Misijoni na Jutrovem“ so okoren prevod iz francoščine. — Sploh nam kažejo letos Mohorjeve knjige več površnosti v jezikovnem oziru kakor v prejšnjih letih. Tako čitamo tudi v tej knjigi n. pr. brez da bi (str. 52), je šel okuženega obhajati (54), jo je pastiroval (56) itd.

B—k.

Jakoba Alešovca Izbrani spisi. Drugi, popravljeni natis. Priredil Jožef Volc. I. zvezek: Kako sem se jaz likal. 1. del. V Ljubljani. Založila Katoliška Bukvarna 1910. 8°. 154 str. (Cena broš. 1.20 K, vez. 2 K) — Kot deveti zvezek „Ljudske knjižnice“ je izšel prvi del Alešovčeve „Povesti slovenskega trpina“, kos poljudne avtobiografije mnogoletnega Brencljevega urednika, pisatelja poučnih ter

„Ljubljanski Zvon“ 1. XXX. 1910.

*X to je torej 4. zvezek
druge poročila novega tajnika „Ljudske knjižnice“ Val. Podgorc*

zabavnih pripovedi in narodnih pravljic. Zdrav humor, ki ni brez pretiravanja, bo našel med prostim ljudstvom še tudi v novi izdaji prav hvaležnih bralcev, saj večina Alešovčevih spisov je že razprodana.

Ilustrovani narodni koledar. 1910. Uredil prof. dr. Anton Dolar. Leto XXI. Last, tisk in zaloga Zvezne tiskarne v Celju. 8°. 162 str. + Oglasi. Cena elegantno vez. 1-70 K s poštnino vred. — Kakor prejšnji letniki tega salonskega koledarja odlikuje se tudi ta po svoji elegantni zunanji opremi, po raznovrstnem in izbranem zabavnem delu. V njem srečavamo literarne znanke, Iv. Cankarja (Zgodba o zaplenjenem pravičniku), Milana Puglja (Sestanek, Jezerske rože), Iv. Laha (Božičnica), Antona Novačana (Smeh pred smrtjo). Stanko Svetina je priobčil tri arabeske, Mirko V. Brezovnik pa „Glasove v naravi“. Vojeslav Molč je posvetil Eli šopek „Pesmi hrepenenja“ in napisal „Razgovor poletnega večera“, himno ljubezni v prozi. — Veliko manj nas zadovoljuje „umetniški“ del, ki zaostaja celo za prejšnjimi letniki. Par slabo reproduciranih fotografij in obče znanih slik neprijetno kontrastira z ostalo vsebino. Slika „V razcvetu“ za str. 80 je najbrž posneta iz kakega reklamnega cenika za polmoderne okvire.

Antun Cuvaj: Gragja za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danes. Sa 99 slika. Knjiga treća. Od 20. travnja 1869. do 31. listopada 1888. Zagreb 1909. Vel. 8°. XXXII. + 1108 str.

Že iz naslova se vidi, kako ogromna je knjiga, v kateri izdaja A. Cuvaj, deželni nadzornik za ljudsko šolstvo na Hrvaškem, neizmerno marljivo zbrano gradivo za zgodovino vsega šolstva na Hrvaškem v teku 19 let, v katerih so se godile važne spremembe. Za ta čas nahajamo tu podatke o ustrojstvu deželne vlade z ozirom na šolstvo, o ljudskih in strokovnih šolah, učiteljskih, gimnazijah, realkah, semeniških in vseučilišču, o akademiji in muzeju, o razstavah, tiskarstvu, šolskih časopisih in časopisih za mladino, o prosvetnih društvi, deželnih in privatnih zakladih, zabaviških, sirotiških, zavodih za gluhomem in slepec itd.

Zakonit in učni redi so dobesedno natisnjeni, saborske razprave o njih po stenografskih zapisnikih, ne manjka tudi anket in resolucij šolskih društev ter učiteljskih glasov iz časnikov. Seveda se posebe govori tudi o srbsko-pravoslavnem šolstvu na Hrvaškem in v bivši Vojaški Granici. V slikah se nam predstavljajo važnejše šolske osebe in stavbe. Knjiga je seveda zanimiva tudi za slovenske šolske kroge, katerim jo priporočam v podrobnejšo oceno in porabo, in sploh za našo kulturno zgodovino, ker nam priča o zaslugah mnogih Slovencev za hrvaško prosveto. Tako nahajamo v nji slike in životopise deželnih nadzornikov Martina Jelovška in Franja Močnika, srednješolskih ravnateljev Fr. Bradaške, V. Lipeža in Josipa Stareta, ki je obenem slovenski pisatelj kakor profesorja Fr. Erjavec in I. Tušek; Slovenec je tudi prvak hrvaške stenografije Fr. Magdić. Značilno pa je za vprašanje, kako se poznajo najbližji Slovani, ako n. pr. čitamo, da je Fr. Bradaška rojen v Krainburgu (78) namesto v Kranju, Fr. Močnik „u Cerknegu na Goričkem“ (450), t. j. v Cerknem. Moram tudi priznati, da se meni zdi vse delo preobširno, vendar navzlic temu je našlo svoje občinstvo, kajti prva in druga knjiga sta že pošli in pisatelj obeta njiju novo in popolnjeno izdajo. *M. Murko.*

François Rački et la renaissance scientifique et politique de la Croatie (1828—1894). Par Vladimir Zagorsky. Paris, Librairie Hachette et Cie., Boulevard Saint Germain 79. 1909., 8°. VI + 259. — (Franjo Rački ter znanstveni in politični preporod Hrvatske. 1828—1894.) — Profesor na pariški Sorbonni, Arnošt Denis, je dal g. Zagorskemu, svojemu učencu, pobudo, da je s tem svojim obsežnim delom

Francoze seznanil z učenjakom in političarjem Račkim. Zagorsky je rešil svojo nalogo s tisto preciznostjo, jasnostjo in preglednostjo, ki je lastna francoski znanosti. Knjiga je gladko čitna, dasi je v njej obdelana jako bogata literatura, literarni pomočki knjižnic v Belgradu, Buđim-Pešti, na Reki, v Pragi, na Dunaju in v Zagrebu. Snov je razdeljena v sledeča poglavja: Mladost Račkega (1828—1860; rojen v Fužinah nad Reko). Spisi Račkega do 1867. Politično delovanje Račkega do 1868. Akademija. Politično delovanje Račkega po l. 1868. Zgodovinska dela Račkega po l. 1867. V uvodu očrtuje pisatelj jugoslovansko prošlost, posebe hrvatsko državno zgodovino in Gajev ilirizem ter končno prikazuje hrvatsko borbo za glagolico. Ilirizem in glagolica sta naravni temelj študiji o Račkem; zakaj Rački stoji po svojem jugoslovanskem naziranju na podlagi ilirski; posebe pa je zanj tudi značilna vnema za združitev obeh cerkva in s tem srbskega in hrvatskega naroda. Rački je znanstveno utemeljil in v poedinostih izvedel misli Strossmajerjeve. Za oba je „Jugoslovanska Akademija“ središče delovanja, eden ji je ustanovitelj in pokrovitelj, drugi dolgoletni predsednik in voditelj. Ali je narodno-politični entuziazem združljiv z natančnostjo in vestnostjo znanosti? vprašuje pisatelj v „Conclusion“. Rački je romantično veroval, da je zgodovino pisati „ad docendum“, in vendar — se nič ne briga za kompozicijo in slog; ravnal se je v tem oziru po nemški znanosti. „Kakor jako mnogo čeških avtorjev, se je vdal globoko vplivu te Germanije, katere jarem je hotel vreči s sebe.“ Trajna slava Račkega je, da je ustanovil zgodovinsko-kritično šolo hrvatsko (Jelić, Smičiklas, Klaić, Šišić, Gruber, Horvat). Vpliv Račkega se je raztegnil na vse južne Slovane: Kosovo „Gradivo“, „indispensable à l'histoire“, je le nasledek in popolnilo „Documentis historiae croaticae periodum antiquam illustrantibus“. Njegovo splošno kulturno stališče označujejo besede, ki jih je rekel Rusu Kulakovskemu: „Ako bi bil Rus, bi bil sigurno slavofil, bi bil goreč pristaš nauk slovanske filozofije, le s to omejitvijo, da se ne more Evropa smatrati za gnilo in njena civilizacija za zastarelo. Mi drugi Slovani, mi se moramo od Evrope mnogo učiti, a ji ne vsega vzeti.“ Konec knjige zavzema kronološki seznam njegovih spisov (po številu 287!) in nekoliko njegove korespondence. — Razmerje do Smičiklasovega dela, ki je izšlo eno leto po Račkega smrti, „Životi djela dra. Franje Račkoga“ (1895), in služilo Zagorskemu za temelj, pojasnjujeta Nikola Radojčić v „Letopisu Matice Srpske“ (1909 knj. 260, str. 61—65) ter V. Jagić v zanimivi oceni v svojem zadnjem „Archivu“ (XXXI., 253—259), kjer je vplel nekaj spominov iz osebnega občevanja z Račkim.

Dr. Fr. Ilešič.

Pavle Sofrić: Tri priloga za poznavanje narodne duše kod nas Srba. (Niš, 1909, 8°, str. 84.) To je zanimiva knjiga, ki prikazuje zgodovinski razvoj mišljenja srbskega naroda ter poudarja zlasti križarske vojne, renesanso in turško gospostvo. Križarske vojne so rodile Nemanjo in sv. Savo; provzročile so „silen prelom v duši našega naroda“, tako da je pod njih vplivom menjal svoje dosežanje „versko in politično življenje“. Renesansa nas je „zmešala baš pred borbo s Turki in jim tako olajšala pobedo nad nami“. — Sofrićeva študija nalikuje sličnim delom Nemca K. Lamprechta, a očitvidno operira z nedostatnim gradivom in prebrzo generalizuje. Jovan Radonić, po čigar oceni (v „Let. Mat. Srpske“ 1909., zv. 6., 82 sl.) pišem to, poudarja te nedostatke sicer zelo zanimive knjige ter pravi n. pr.: „Ni dvoma, da so mase križarjev, ki so šle skozi srbske zemlje, in svrhe njih potovanja mogle vplivati na naš narod. A vpraša se, je li ta vpliv bil baš tako silen, da bi se od njega začelo novo življenje našega naroda v verskem, kulturnem in političnem pogledu... Naša stara književnost slabo računa s križarji, in kar

vemo o odnošajih križarjev napram našim političnim faktorjem, za to imamo zahvaliti zlasti zapadne in bizantijske vire . . ." V istini, križarji in Jugoslovani, to je še jako temna točka.

Dr. Fr. Ilešič.

Mostar. Von Robert Michel. Mit photographischen Aufnahmen von Wilhelm Wiener. Verlag von Carl Bellmann in Prag. 1909. M. 4°. 64 str., 27 velikih in 53 malih slik. Cena 6 K.

Moderni napredek bo vedno bolj izenačil evropska mesta; stare fasade in pomoli ter vegaste ulice se umikajo razkošnim stavbam in ravnim cestam. A ko ginejo ti spomeniki preteklosti, raste naša pieteta in danes skušamo vsaj v slikah ohraniti, kar bo treba prej ali slej podreti vsled rastočih življenjskih potreb in higijenskih zahtev. Kar je Nemcem Rotenburg ob Tauberi (Nürnberg je preveč „popravljen“), Vlamcem Brügge, Francozom Amiens in Čelhom Praga, sta nam Jugoslovanom Dubrovnik in Mostar. — Avstrijski častnik kaže v pričujoči knjigi vso pestro orientalsko lepoto tega izlamskega mesta s slovanskim prebivalstvom. Kjer se Radobolja izliva v globoko, deročo Neretvo, se dviga v finem loku slavni stari most „kakor okamenel polumesec“; po njem ima mesto ime. V štirih slikah ga vidimo; pisatelj mu je posvetil celo poglavje. 30 džamij ima Mostar; drevje šumi okrog njih, potoki ali studenčki žuboré pod njimi in vmes slišimo glas mujezinov, ki kličejo raz vitke minarete k molitvi, in zdi se nam, da zveni duša tega mesta iz njih glasov. Blizu džamij so mozlemska pokopališča: na vsakem grobu stoji dvoje kamenov, večji ob vzglavju. Ne štrlé vsi pokoncu, ampak starejši so nagnjeni; grobovi niso pravilno razvrščeni kakor pri nas, med njimi ni stezá, manjka tudi umetno zasajenih cvetic; priroda sama krasi grobove lepše, nego bi to mogla človeška roka: bršlin ovija kamene, med njimi pa rastejo črnulje, šipki in češminje; nekateri nagrobni spomeniki so skoro povsem zakriti z bujno travo. (Glej slike na str. 40—45!) Hiše so kamenite, strehe krijejo sive plošče iz kraških skal. Med hišami so intimna dvorišča z odprtimi stopnicami in lesenimi verandami; domačini se zbirajo pod senco starih košatih trt. Te sive, začrnele hiše se ujemajo z golimi kraškimi čermi in Mostarski okolici. Le tupatam se dviga moderna stavba z rdečo streho in kazi soglasje. Po meščanskih hišah, po čaršiji (trgovskem delu mesta), dučanih (trgovinah) in kavarnah, pred cerkvami in džamijami opazuje pisatelj narodne tipe, noše in običaje; v izvrstnih fotografijah so ohranjene te študije. Serajevo kaže deloma že srednjeevropsko lice, a Mostar je še malo izpremenjen. Iz mesta gremo v okolico. Pust in gol je hercegovski Kras; karakteristična gora v Mostarski okolici je Stolac, ki se spušča kakor poševna miza proti mestu. Tem bolj kontrastira bujna dolina reke Radobolje z mnogimi slapovi in starimi mlini. To je razkošen vrt, najlepši spomladi, kadar žaré v nežnem zelenju rdeči cvetovi granatnih jabolk in pojejo slavci. Tajinstvenost kraških rek pa razodeva izvir Bune, ki stopa kot mogočna, kratka reka pod nebotično skalo na dan. — Slike so srečno izbrane in fino izdelane; nekatere so pravi biseri reproduksijske umetnosti; n. pr. male slike „Tabačičeva Džamija“ (str. 35), „Ein Dučan“ (str. 50) in „Nach Mostar“ (str. 64). Oprema knjige je elegantna, cena ob tolikem številu slik nenavadno nizka. Vsem, ki hočejo spoznati ta zanimivi del čudovito lepe in mnogovrstne jugoslovanske zemlje, priporočamo to knjigo.

Milan Pajk.

Milan Marjanović: Spljet. (Zvono III., št. 22.) V precej obsežni brošuri, ki je izšla kot redna priloga Pokretovi št. 243. v l. 1909., opisuje znani hrvaški literarni kritik prodiranje slovanskega življa v Dalmaciji proti morju, na zapad, pojav, ki je edini v zgodovini slovanstva in ki se sedaj na istih tleh vrši že drugokrat.

Pri tem opozarja na Splet in dokazuje iz zgodovine, geografskega položaja in statistike, da je Splet ono mesto, ki je kakor nalašč ustvarjeno za to, da postane kdaj v doglednem času — gospodarska in kulturna centrala Dalmacije. Na kratko je težko po vrednosti oceniti duhovitost in pomembnost te brošure; s temi vrsticami hočemo samo opozoriti naše misleče občinstvo na to brošuro, ki je v jugoslovanski literaturi te vrste nekaj popolnoma novega, izrednega, vredna, da se naši izobraženci ž njo seznanijo in nad njo zamislijo.

Ź. A. Glonar.

Stanisław Witkiewicz: Matejko. Z 275 ilustracijami. Skład główny w kniegarzni H. Altenberga we Lwowie.

Še manj kakor poljsko slovstvo nam je znana poljska umetnost. Vse velike nemške in francoske zgodovine umetnosti vedo sploh kaj malo o celi slovanski umetnosti, komaj se spominjajo v par stavkih njenega razvoja, komaj omenjajo imena: Siemiradzki, Matejko, Brožik, Rjepin, Vereščagin, Vasnecov, Somov, Antokolskoj, Trubeckoj in še to tako zmedeno in zmešano, da si nihče ne more ustvariti iz njihovih trditev jasnega pojma. In vendar ima zlasti poljska umetnost in sicer v prvi vrsti slikarstvo, ki je med vsemi slovanskimi najviše razvito, zastopnike, prekašajoče daleko vse one neznatne genije in negenije, o katerih govore dan na dan na dolgo in široko nemški in francoski feljtoni in debele knjige.

Pri nas, kjer je postalo v zadnjem času moderno, da se vse potrebno in nepotrebno ironizuje ter spravlja na neokusen način v zvezo z razbičanim rodoljubjem, z raznimi vzajemnostimi in hejslovanstvom, nasprotno se pa ne ustvari nikdar nič pozitivnega in ne pokaže nobenih novih poti, — pri nas gotovo tudi ne bi nič škodilo, ko bi se malo spoznali s poljsko umetnostjo. Od Vida Stvoša, ki je okrasil krakovske cerkve s svojimi znamenitimi rezbarijami v dobi humanizma, pa do najmlajših modernistov je dolga pot, ki pa je vodila k razvoju in izpopolnitvi, kakor sploh pot cele poljske kulture in umetnosti, ki je vodila v nasprotju z razvojem poljske razdiralne zgodovine vedno le k sintezi človeških stremeljenj. Slovanska umetniška razstava, ki se ima vršiti prihodnje leto v Krakovu, odkrije slovanskemu svetu pred vsem tudi genije poljske umetnosti, ki so vsaj pri nas še popolnoma neznani. Naj naštejemo le par imen: Julij Kossak, Matejko, Szymanowski, Chlebowski, Siemiradzki, Brandt, Čełmoński, Stanisławski, Podkowiński, Wyspiański (kot slikar), Madeyski, Mehoffer, Weyssenhoff, Źmurko, Tetmajer itd.; pred vsemi pa Jacek Malczewski, ki je s svojimi bajnimi, v bisernih barvah, včasih v samem solncu, a včasih v demonski luči kopajočih se slikah, polnih titanskih sanj, postal nekakšen poljski Böcklin, ne da bi ga količkaj posnemal.

„Le grand maître“ poljskega slikarstva pa je bil Matejko. Zgodovine umetnosti ga imenujejo večinoma le prav na kratko učenca Pilotyjevega ter mislijo, da že s tem pokažejo inferiornost njegovega talenta in pomena. Matejko je bil sicer res izšel iz one šole, a je bil preveč samonikel in genijalen, da bi samo „ilustroval zgodovino“. Vse njegovo življenjsko delo je sicer res en sam ogromen poem o zgodbah poljske domovine, a te njegove rapsodije so slikane s takšno umetniško

silo in čuvstvom, da niso slikana historija, ampak umetniške vizije genijalnega duha o narodovi preteklosti. Prepričal sem se o tem, ko sem videl prvokrat krakovske muzeje in polihromijo krakovske Marijanske cerkve, in potrdil sem se v tem prepričanju pred njegovo ogromno, a nikakor ne ravno najboljšo sliko „Osvojenje Dunaja v l. 1683.“, ki visi tu v Rimu v Vatikanu par soban prej, ko se dospe v Rafaelove Stance. Kako prijetno se razlikuje od vsega onega modernega „kiča“, ki krije ostale stene papeževe palače!

Navadno stavijo Matejka v isto vrsto s Čehom Brožíkom, toda to je velika napaka. Brožík je sicer tudi ustvaril par slik iz zgodovine češkega naroda, toda njegove slike niso nič drugega kot skupine lepo kostumovanih modelov in niso dovršene niti v formalnem oziru; o duši pa pri njegovih ljudeh sploh ni govora. Brožík je bil aktualen, nekoliko rafiniran in spreten slikar, a Matejko je bil genij, „genijalen barbarec“, kakor ga je imenoval Wolff.

Največji geniji pa imajo svoje hibe in tudi Matejko jih je imel in celo mnogo, že radi tega, ker je bil preveč produktiven. Ustvarjal je z mrzlično naglico, napolnil s svojimi deli muzeje, cerkve in zasebne domove ter zapustil za sabo ogromno ostalino. A vse to ne manjša njegove vrednosti in njegovega pomena. Lani so praznovali petrograjski ruski umetniki slavnostno petnajsto obletnico njegove smrti in pri tej priložnosti je imenoval velikani Rjepin „svojega velikega učitelja in največjega slovanskega slikarja.“ —

O Matejku se je pisalo mnogo, a najlepše delo o njem je brezdvomno Witkiewiczovo, ki je izšlo lani v zbirki „Nauka i Sztuka“. Witkiewicz zavzema v poljskem estetičnem svetu eno prvih mest, ki si ga je priboril v pravem pomenu besede, kajti boriti se je moral za svoja načela in nazore proti filistrskemu „akademizmu“ nazadnjaštvu, na vsej črti; a ta boj ni bil lahek za umetnika, ki ni imel zase ničesar in nikogar — le svoj razum in svoje srce ter svetovno duševno obzorje. Witkiewicz je tudi sam čislal slikar in pisatelj; ephalno pa je bilo njegovo delo „Sztuka i krytyka u nas 1884—1890“, s katerim je vrgel med poljski svet moderna gesla o umetnosti, kritiki in duševni svobodi umetnika. Nastopil je z odprtim vizirjem proti vsemu, kar se mu ni zdelo prav, in tudi ni prizanesel Matejku, zlasti, ko je zagrešil tako velike hibe kakor v „Devici Orleanski“.

A dandanes je obzorje poljskega esteticizma in kritike — in sicer ne malo ravno po njegovi zaslugi — že precej izčiščeno in so se odprle občinstvu oči, da se je začelo zavedati, kaj je lepo in kaj ni. Zato je bilo sedaj to njegovo delo o Matejku sprejeto s takšnim navdušenjem; saj je orisal v njem z globokim umevanjem moža-umetnika in popolnega Poljaka, ki se je zavedal, da mora biti sad vsakega ustvarjanja donesek k zgradbi narodove kulture. In Witkiewiczovo delo je tudi samo takšen donesek.

Zakaj govorim o njem? Ker bi želel, da bi ga čitali tudi naši umetniki in estetiki in da bi videli, s kakšnimi kameni se gradi stavba — narodne kulture.

V Rimu, dne 8. decembra 1909.

Vojeslav Molè.

Slovenski umetniki v tujini. Velhagen & Klassings Monatshefte 1908., str. 468. pišejo o monakovski umetniški bohemi. Govori se o družbi, v kateri so se shajali Max Halbe, Wedekind, grof Keyserling, Scharf in drugi. Pisec pravi dalje: Der „Nämlich“, recte *Ažbe*, ein echter Totalboheme ungarischer Herkunft, der eine große Malschule leitete, stieß gewöhnlich noch in sehr vorge-rückter Stunde zu den Literaten und debattierte unter einem riesigen Aufwande von „Nämlich's“ mit ihnen. — Doma nam naši umetniki ali stradajo ali postanejo v plehki družbi sami plehki, na tujem nas pozabijo.

Slovensko gledišče. A. Drama. Odigrali so enkrat za vselej dolgovozne prizore Ant. Čehova drame „Striček Vanja“ — bil je to literarni večer 25. novembra — in odsihmal nimamo zabeležiti nobenega veselega dramskega pojava na našem odru. Pač, veselja se je nudilo mnogo za vsakovrstni okus glediške publike; zakaj 28. nov. popoldne se je ponovila lahkotna francoska burka „Gdč. Josette — moja žena“; 2. dec. so uprizorili zopet burko v 3 dejanjih „Pereant možje!“ (nemški spisala A. Engel in J. Horst, preložil literat brez imena); 12. dec. pop. pa je bila prva otroška predstava te sezone in obenem premiera na slov. odru, „Poredni paž“, gluma v štirih slikah s predigro, po Kotzebuejevi ideji nemški spisal Eg. Walter Berk, priredil Fr. K. Zabavna stvar je radogledi mladini izbornou ugajala, tem bolj, ker v veseli razigranosti ob dobrodušnih dovtipih in razposajenih burkah porednega paža (gosp. Bohuslav) niso opazili šepavosti, ki so jo spravili nekateri igralci v sicer dobro umerjene troheje. Drugič naj bi se predigra, ki vso iluzijo prej moti nego tvori, raje opustila. — Dne 5. dec. pop. so igrali Govekarjevega Desetega brata (v naslovni vlogi seveda g. Verovšek), 12. dec. zvečer pa so zopet enkrat rokovnjačili Jurčič-Kersnik-Govekarjevi Rokovnjači.

To bi bil ves dramski repertoar adventne dobe, da nas ni 21. dec. prijetno iznenadila domača novost, tridejanska drama Etb. Kristana, „Kato Vranković“. To delo je vredno vse pozornosti, ki je pa, žal, doslej še ni vzbudilo. Res je, da utegne najti več bralcev izšla je pravkar v Zabavni knjižnici Matice Slovenske —, nego je imela pri prvi uprizoritvi gledalcev. Zakaj po razpletosti dialogov in razglabljanju raznih motivov in učinkov ji je usojeno življenje v knjigi; če pa se primerno okrajša, če se odstranijo živahnost igre moteče refleksije in če se temeljito preosnuje 3. dejanje, potem bi lahko tekli, da je „Kato Vranković“ najboljša slovenska socialna drama. Zasnova in zapletek dejanja sta vseskoz do viška v 2. aktu vzorna, dialog je živahen, mestoma duhovito rezek, prepleten z jedrnatimi rečenicami in bistrimi aforizmi, vsa gradnja nas spominja Ibsenove šole. Vse te vrline pa obledé, če je raz oder čuti preveč besed in videti premalo dejanja. — Kato Vranković, vrnivši se v domači kraj, naj bi prevzel vodstvo naroda, ki se baš prebujajo in zavedajo svojih pravic, dotlej zanemarjanih in teptanih. Za to delo so mlademu, razboritemu in izobraženemu možu dani vsi pogoji, notranji in vnani, treba mu je priliko le trdno prijeti in smotreno izvesti. Samozavestno premaga vse ovire, a končno mu zastavi pot — krivda očetova. Ta krivda je problematska za starega Vrankovića samega, kaj še, da bi jo moral občutiti njegov posinovljeneec za svojo tragično krivdo. Stari Vranković je bil nekaj pred 20 leti izvršil uradni akt, s katerim je državna uprava prodala občinske gozdove in ž njimi vse pravice preprostega ljudstva do teh gozdov. Ta čin, ki ga je storil oče v svoji uradni dolžnosti, prevzame sedaj Kato kot svojo krivdo. Radi tega krene s svoje začrtane poti, iz heroja postane slabotnež, Brut se — počrtomiri. Tako klone pod krivdo, ki si jo sam sugerira; naše sočuvstvovanje, ki smo ga imeli z junakom drugega dejanja, se izprevrže v tretjem v sočutje s — slabičem. Kato bi lahko vse, kar je v

njegovih načrtih, dosegel brez ozira na očeta; da, tem više bi se povzpел, če bi očetovo „krivdo“ razkril zbranemu ljudstvu. In če bi mu tudi vse izpodletelo, česar pa po zasnovi drame ni pričakovati, bi končno še vedno lahko „posnel Katona Utičana“, čigar ime naj bi bil njegov — fatum. Kato Vrankovič bi po našem občutku moral zmagati, saj se bori za resnico in pravico, a je končno zmaganeč, ki je podlegel samemu sebi, junak, ki samega sebe muči in uniči, pravi Heautontimorumenos. Zdi se nam, da sta obe ženski vlogi pogrešljivi, dasi vemo, da sicer dobro služita v označbo junakove duše. — Glavne vloge so bile v dobrih rokah: gospod Nučič je nastopil v naslovni vlogi in se je odlikoval v vseh svojih vrlinah; g. Verovšek je predstavljal starega Vrankoviča, v čigar resno vlogo se je pa premalo poglobil, dočim gre prvenstvo igre g. Bohuslavu, razboritemu karakterizatorju predstojnika Lajbena. Sploh so prizori, v katerih nastopa Lajben, v dialogu in tehniki najboljši. Slavko, heroično navko, je igrala gdč. Winterjeva, v moža in ljubezni željno Lajbenovo hčer Irma pa se je vživela ga. Borštnikova. — Na Štefanji dan so uprizorili Jelenčevo dramo „Erazem Predjamski“. O tem pa prihodnjič več!

W.

B. Opera in opereta. V zadnjem času stoji slovensko gledišče v znamenju operet. Slišali smo tri predstavitelje operetne glasbe — Falla (Dolarska princesa), Eyslerja (Umetniška kri) in Jarna (Logarjeva Krista), torej tri Dunajčane, kjer je opereta takorekoč doma. — Kdor bi hotel presojati operetno glasbo z absolutnega umetniškega stališča in jo meriti z istim merilom kakor opero in drugo višjo glasbo, se mi zdi podoben onemu, ki meče šaljivo zabavno čtivo, literarne igrčke v isti koš z globoko zamišljenimi deli, katerim je vtisnjen pečat resnosti. To moram opomniti kot uvod h kritiki operetnih in opernih predstav sploh in posebno še k reprizi Eyslerjeve „Umetniške krvi“, v kateri je gostovala naša ljuba znanka Irma, ki prinese vedno nekaj življenja na naš oder in potegne s svojim temperamentom za seboj občinstvo in soigralce, — tista Irma Polakova, ta tip nefilistrskega človeka, ki s svojo živahnostjo pretvori in izpremeni vsakdanji — včasih dolgočasni — milje v našem Talijinem hramu. No, saj je ona tisti pravi, razposajeni „Gassenbub“, ki ga naj predstavlja v drugem dejanju, da si ga niti komponist niti libretist ne moreta boljšega misliti. „Umetniška kri“ je poleg „Brata Straubingerja“ najboljše operetno delo Eyslerjevo in ena boljših novejših operet sploh. Treba pa je zanjo temperamentnih igralcev in pevk, in ako ti ne rešijo dovoljno in v zmislu komponista in libretista svojih vlog, tega ne gre pripisovati na rovaš delu samemu. To se je najbolje pokazalo pri zadnji predstavi „Umetniške krvi“, v kateri je bila centrum večera Irma P., — dasi bi moral biti pravzaprav ta centrum po igri in — petju Torelli. Videl sem sicer Girardija v tej vlogi, ki je bila nalašč zanj pisana, — pa moram reči, da mi ni bogve kako imponiral. — Toda tudi naš Povhe mi ni imponiral, dasi ne morem ravno reči, da je bil slab. Torelli mora biti eleganten, distingviran in mora znati tudi peti — tega tudi Girardi sedaj ne zna več — ali igrati zna! Igra pokrije njegovo petje in kritika mu rada v tem oziru pogleda skozi prste; njegova naravna, v zadnjem dejanju celo ganljiva igra potisne pevsko stran njegovega Torellija v ozadje. Torelli je gledališka figura, ki zahteva popolnega umetnika.

Kar velja o „Umetniški krvi“, velja tudi o „Logarjevi Kristi“. Glasbena igrčka je; pravi dunajski otrok, poln sladkobe, sentimentalnosti in živahne razposajenosti obenem. Še nobena opereta se ni tako ugodno reprezentirala na našem odru nego ljubka „Krista“. Pred vsem pa to stori izredno ljubki libreto. Ali pa

imamo morda sploh kaj sorodnega z dunajskim temperamentom? Dostikrat bi dvomil o tem po — hladnosti našega občinstva, ki se pa vendar da razvneti, recimo po — Irmu Polakovi in tudi Hadrboičevi, — in to je dokaz, da je v nas vendarle nekaj tistega razposajenega diha kot pri Dunajčanih. Bodimo veseli, da ga imamo in ohranimo si ga! Krista je tako operetno delce, ki privabi s svojimi ljubeznivimi melodijami zadovoljen nasmehljaj in razposajeno — živahno razpoloženje tudi največjemu filistru, ako je sploh še kaj pravega — človeka v njem. Ne morem reči, da je glasba bogve kako originalna, — skoro nekak potpourri dunajskih popevk je — vendar pa ne plagijat, kakor so ji hoteli nekateri očitati — toda opereta v svoji celoti z libretom in glasbo vred je nekaj tako ljubkega, da ti je pravi užitek čuti jo po „Nižini“, „Lohengrinu“ i. dr. Da pa pride do veljave, — je seveda stvar igralcev, gledišč in publike. Zasluga Hadrboičeve in Nučičeva je, da je Krista pri nas tako uspela. Videl sem že razne Kriste, omenjam posebno slavno dunajsko subreto Pepi Glöckner, ki je ravno v zadnjem času gostovala v Lincu in Salzburgu kot Krista, — naša Hadrboičeva ne zaostaja za njimi, Glöcknerjevo pa brezdomno prekaša. Druge vloge stopijo v ozadje. Odlični v nastopu in petju je bil kakor vedno g. lličič, ki je poleg tega simpatičen; lličič je vedno na svojem mestu in zato mu tudi rad odkrito izrazim svoje simpatije. Za gč. Thalerjevo dosedaj kritika ni imela skoro dobre besede, reči pa moram, da smo imeli še kaj malo domačih moči, ki bi s tako skromnimi sredstvi tako hitro napredovali kakor Thalerjeva; z resnim delom se lahko še povzpne do — umetnice. Kot „Mamzelle Nitouche“ je pokazala, da je prav porabna — le nekoliko več temperamenta, živahnosti — tudi v „Dolarski princesi“. Skoro pa bi bil pozabil našega V. Talicha, — in vendar vsak ve, da je dobra operna in tudi operetna predstava dostikrat veliko, tupatam tudi največ odvisna od — kapelnika. Vidi se mu, da je mož pri stvari z vsem srcem in da stvar tudi — razume!

Dr. Jos. C. Oblak.

Komorni večer „Glasbene Matice“ dne 1. decembra 1909 je vesel dogodek na našem glasbenem polju. S svojo fino izbrano igro nam je predstavil Talichov kvartet slovanske klasike; komponisti in interpreti so se združili v lepo celoto. Borodinov kvartet d- dur prevaja ona tajna slovanska melanholija, katera se še posebno poglubi v „Nocturnu“, da nam doni kot mističen pozdrav z drugega sveta. Le „Scherzo“ nalahno priskaklja, se nagajivo nasmehlja in spet odhiti kakor vetrček. — „Novelletes“ Glazunovega so male moderne črtice. Kakor povesod, se oddaljujemo tudi v godbi vedno bolj od velikih umotvorov in hočemo uživati vse v krajšem času z isto intenzivnostjo. Slovan je potoval po širnem svetu in nam pripoveduje, kako so tam daleč na jugu ob šumu Gvadalkvira igrala kastanijete v kratki bajni noči. V „Orientale“ se tiho odprejo vrata, vse pritajene želje privro na dan, v omamljivi opojnosti in sijajnem čaru polje vroča kri. „Interludium in modo antico“ pa nas privede nazaj v one čase, ko je bil vsak umetniški izraz enostaven, dovršen in sam v sebi popoln. Zaključni jih prekrasni valček, ta lahkonoga in ne-

utrudljiva Terpsihora. — Gospica Vida Prelesnikova je pokazala v Rachmaninovem „Preludiju“, kako umetniško se spajajo pod njenimi prsti posamezni glasovi v polnodoneč orkester. Poleg „Škrjančka“ Glinke-Balakirevega se odlikuje posebno po svoji muzikalni finesi Rubinsteinova „Tarantela“. Gospa Julija Markuccijeva je s pravim umetniškim okusom prednašala: Sokolov „Večerna zarja“, Rimskij-Korzakov „Elegija“ in Grečaninov „Jetnik“. — Vsestranski dovršena prireditev je žela tudi zaslužno hvalo izbranega občinstva, in razšli smo se z željo, da nas združijo taki umetniški večeri še večkrat.

O. Š.

Vincenca Zusnerja nemški prevodi iz Prešerna in drugo. V „Lj. Zvonu“ 1908, str. 703—4 je pripomnil dr. J. Bratina k ponatisu Zusnerjevega prevoda Prešernovega soneta „Vrh solnca sije solncev cela čeda“ v graškem listu „Der Aufmerksame“ 1. 1833. štev. 133., z dne 16./IX. (Sonet. Nach dem Krainerischen/ des Herrn Dr. Preschern*), da „bi bil to prvi nemški prevod iz Prešerna razen pesnikovih lastnih“ in da ga dr. Fr. Vidic v Prešernovem Albumu med nemškimi prevodi iz Prešerna ne omenja. Zusner pa je prevel še troje Prešernovih pesmi, ki jih ne omenja niti dr. Vidic niti dr. Bratina, in pa četvero drugih stvari, ki zaslužijo, da se omenijo v tej zvezi.

Dne 10. julija 1838. je prinesel „Der Aufmerksame“ v 82. štev. Zusnerjev prevod Prešernove „Hčere svet“, pa brez navedbe pesnikovega imena: „Der Tochter Rath. Nach dem Krainerischen.“ Tudi v zbirki: „Gedichte von Vincenz Zusner. Wien 1842.“ str. 74—5 se nahaja ta prevod brez navedbe Prešernovega avtorstva: „Der Tochter Rath. (Nach dem Krainischen).“ Druga izdaja Zusnerjevih pesmi (Schaffhausen 1858) mi ni na razpolago, ima pa najbrž že one prevode iz slovenščine kakor tretja: „Gedichte von Vincenz Zusner. Dritte vermehrte Auflage. Schaffhausen 1871.“ Ta obsega prevode Prešernovih „Hčere svet“, „Mornar“, „Ukazi“ in „Motto“. Prevoda soneta „Vrh solnca . . .“ ni sprejel Zusner v zbirko, pač pa se nahaja v tretji izdaji prevod „Kranjske“ (narodne) pesmi.

Prevodi slovejo:

Lieder des Dr. Preschern.

(Aus dem Krainischen.)

I.

Der Tochter Rath.

Hin zum Fenster seiner Lieben
Schleicht der Jüngling manche Nacht,
Und sie plaudern scherzend drüben,
Bis der junge Tag erwacht.

Doch dies Treiben im Geheimen
Zeigt man bald dem Vater an,
Und zur Tochter, ohne Säumen,
Spricht erzürnt der alte Mann:

„Wirst Du nicht das Tändeln lassen,
Das man mir verrathen hat,
Und zur Nacht am Fenster passen,
Bis der Liebste schleichend naht!“

„Lass' ich eine Mauer bauen
Um das Haus am nächsten Tag,
Und der Junge soll dann schauen,
Wie er d'rüber steigen mag.“

„Unser'n Sultan lass' ich bellen
Um die Wohnung jede Nacht,
Und der Magd will ich befehlen,
Dass sie sorgsam Dich bewacht.“

„Vater, das wird wenig nützen,“
— Spricht die Tochter, zart erglüht, —
„Für die Mauer, mich zu schützen,
Bringt er eine Leiter mit.“

„Unser'n Sultan wird er kirren,
Wenn er ihm ein Bröckchen reicht,
Und die alte Magd verführen
Seine Thaler gar zu leicht.“

„Lasst Euch lieber besser rathen:
Gebt dem Theuern mich in's Haus,
Und vereinigt uns als Gatten,
Dann ist all' das Schleichen aus.“ (str. 114—5)

II.

Der Schiffer.

Leb' wohl, Du Ungetreue!
Zu Schiffe ruft auf's Neue
Mich der Kanonenhall;
Bleib' glücklich hier zu Lande,
Mein Hoffen stiess vom Strande,
Seit man Dein Herz mir stahl.

Zu Gott hab' ich geschworen,
Dass ewig unverloren
Mein Herz Dir bleiben soll;

Bei uns'rem Händereichen
Gelobtest Du desgleichen
Der Treue heil'gen Zoll.

Ich bin durch Meereswogen
Zu Städten hingezogen,
Wo holde Mädchen blüh'n,
Doch trotz den Engelsmienen
Sah keine mich von ihnen
Für ihren Reiz erglüh'n.

Die Segel*sah ich spannen,
Das Schifflein flog von dannen,
Zur Heimat zog ich ein;
Du warst als Weib verbunden —
Was ich dabei empfunden,
Das weiss nur Gott allein!

Zu Schiffe lasst uns eilen,
Die Wogen wieder theilen
Im hellen, grünen Meer!
Den Wogen darf man trauen,
Auf Mädchenherzen bauen,
Das lässt sich gar so schwer!

Das Meer erschreckt uns nimmer,
Denn allen Hoffnungsschimmer
Begräbt ein Wellenschlag;
Allein der Liebe Wunden,
Die unser Herz empfunden,
Erneuert jeder Tag.

Zu Schiffe geht's auf's Neue,
Leb' wohl, Du Ungetreue,
Sei glücklich tausendfach!
Bleib' fröhlich hier zu Lande,
Mein Hoffen stiess vom Strande,
D'rum jag' ich rasch ihm nach. (str. 116—7)

III.

Befehle.

Dich bei Deiner Hand zu fassen,
Hast Du, Holde, untersagt,
Und ich hab' es gelten lassen,
Hab' es niemals mehr gewagt.

Von der Liebe stets zu schweigen,
 Forderte Dein strenger Sinn,
 Und ich schwieg, um Dir zu zeigen,
 Dass ich gern' Dir folgsam bin.

Deinem Anblick zu entsagen,
 Nicht zu kommen Dir in's Haus,
 Hast Du kalt mir aufgetragen,
 Und gehorchend blieb ich aus.

Auszuweichen Dir auf Wegen,
 Dich zu meiden nah' und fern,
 Riefst Du herrisch mir entgegen,
 Und auch dies befolgt' ich gern.

Du befehlt, Dich zu vergessen —
 Dies allein vermag ich nicht,
 Denn es wehrt mein Herz sich dessen,
 Darum warte, bis es bricht. (str. 118)

IV.

Motto

aus dem Titelblatte zu Preschern's Poesien.

Die Furcht und Hoffnung nährt' ich lang,
 Dann wies ich beiden ihren Gang,
 Das Herz ist leer, ist ohne Glück,
 Wünscht Hoffnung sich und Furcht zurück. (str. 119)

Der Morgenstern.

Nach dem Krainischen.

Am Himmel strahlt in dunkler Nacht
 Der Morgenstern in gold'ner Pracht;
 Und als ein Mädchen ihn erschaut,
 Da ruft die Holde mild und traut:
 O hätt' ich dich in meiner Hand,
 Du schönster Stern am Himmelsrand!
 Da fasst' ich dich als Edelstein
 In einen Ring dem Liebsten ein,
 Dass ihm der Strahl des Lichtes lacht,
 Kommt er zu mir in finst'rer Nacht,
 Und dass er hell die Pfade sieht,
 Wenn scheidend er von hinnen zieht.« (str. 120)

Istodobno je prevajal Zusner še iz dveh slovanskih jezikov: v „Der Auf-
 merksame“ je priobčil l. 1833. šte. 101. z dne 22./VIII.: „Das unglückliche
 Mädchen. Frey nach dem Serbischen“ (v 1. izd. manjka, 3. izd. str. 148.
 pod naslovom: „Des Mädchens Klage. Nach dem Serbischen.“), l. 1837. šte. 110.

z dne 14./IX.: „Der Krieger und sein Roß. Frey nach dem Russischen“ (1. izd. str. 26–7, 3. izd. 46–7), l. 1839. šte. 136. z dne 12./XI. pa: „Die beiden Raben. Nach dem Russischen des Puschkin“ (1. izd. str. 103–4, 3. izd. str. 165).

Puškinovo „Šotlandskuju pėsnju“, ki ji je izpremenil naslov v „Die beiden Raben“, je našel pač v kateri izmed do takrat izišlih Puškinovih izdaj; ruski vzorec za „Der Krieger und sein Roß“ mi ni znan. — „Das unglückliche Mädchen“ je „Nesrečna gjevojka“, ki jo je bil priobčil do takrat Vuk prvič l. 1815 v „Narodni srpski pesmarici“ II. str. 10. šte. 13., drugič pa l. 1825. v „Narodnih srpskih pjesmah“ I. str. 232. šte. 332. (državno izdanje I. str. 454–5): prevajalec je izbral svoj metrum (štirivrstne kitice, kjer se rima prva vrsta s tretjo, druga s četrto v moških rimah) ter zamenjal srbski „bosiljak“ in „pelen“ s „cveticami“ in slovenskim „rožmarinom“. — „Der Morgenstern“ je ista narodna pesem, ki jo je prevedel tudi Anastasius Grün (gl. Anastasius Grüns Werke, izd. Castle-Prijatelj, V., str. 45; VI., 363). Priobčil jo je bil l. 1848. neznan zapisovalec v Kranjski Čbelici V., str. 59–6.) (prim. Štrekelj, S N P II. str. 114. šte. 1243: Danico bi mu v prstan vkovala). V Zusnerjevem prevodu pa manjka vrst 5–10 Čbeličnega originala in po njem napravljenega Grünovega prevoda („O zvezdica daničica — premila zvezda jutranja! — Kako ti siješ sred zvezdic, — Kako leskečeš zmed meglic! — Tako ko na rožah rosica, ko na trepavnicah solzica.“); morda je poznal Zusner pravi narodni tekst, in morda v tem teh vrstic ni bilo, ki bi jih bil torej Čbelični prepisovalec iz svojega dodal. — Prešernov „Motto“ v tej krajši obliki je mogel prevesti Zusner šele po 15. decembru 1846., ko so ga prinesle „Poezije“; to izpričuje tudi prevajalčeva pripomba; a težko je misliti, da bi ne bil opazil prvotne oblike te pesmi, ki jo je prinesel obenem s Prešernovim nemškimi prevodom l. 1838. v šte. 21. z dne 26. maja „Illyrisches Blatt“. „Ukaze“, ki jih je bil prinesel „Illyrisches Blatt“ l. 1843. v šte. 23. z dne 8./VI., in pa „Mornarja“, ki je izšel istotam l. 1844. v šte. 20. z dne 16./V., je mogel prevesti že, predno so izšle „Poezije“, in je mogoče, da se še nahaja v kakem avstrijskem nemškem listu prvi natis teh dveh prevodov. „Hčere svet“ in sonet „Vrh solnca . . .“ je prevzel Zusner po prvem natisu v drugih bukvicah „Krajnfke Zhbelize“ (str. 28–9; 25) iz l. 1831. „Španfko fhego s' afonanzami“ je zamenjal s štirivrstnimi kiticami, kjer se ujema prva vrsta s tretjo v ženski, druga s četrto v moški rimi, ter se tako nevede približal prvotnejši obliki te romance. (Prim. Zbornik Mat. Slov. 1903., str. 125.)

Ko je priobčil 30 letni Škofjeločan, ki je vodil takrat že osmo leto svojo trgovino v Gradcu, l. 1833. prvi prevod, je kipelo v izbranem krogu slovenskih graških akademikov zanimanje za materinščino in druge slovanske jezike. Sicer se nikjer ne omenja pri graških „slavistih“ Zusnerjevo ime, vendar je pa skoraj gotovo, da je začel pod posrednim ali neposrednim vplivom Vraz-Miklošičevega kroga obračati pozornost na plodove mlade slovenske literature, učiti se srbskega in ruskega jezika ter čitati srbske narodne pesmi, Puškina itd. Videti je, da ga je zainteresiral zlasti nenadni pojav „Čbelice“ in Prešernovega genija. Zanimanje pa je bilo mimoidoče in ga nemški muzi ni izneverilo. Krenil je med tiste slovenske rojake izza dobe slovenskega preporoda, ki so zagovarjali z argumenti kozmopolitizma svoj udobni sedež pod okriljem nemške kulture in svojo nedelavnost na domači ledini. Verzi, ki jih je priobčil, l. 1836. v „Der Aufmerksam“ šte. 109. z dne 10. XI., se glasijo, kakor da so napisani naravnost na adresu navdušenih graških „slavistov“:

„Ich weiß nicht, wie man gar so gern
 Von seiner Heimat spricht? —
 Die meine liegt schon lange fern,
 Und doch 'bereu' ich's nicht.

Denn was ich einst zu Hause fand,
 Das find' ich überall:
 Dieselbe Luft, dasselbe Land,
 Denselben Sonnenstrahl . . ." (3. izd. str. 74).

Dr. Fr. Kidrič.

Slovenski pisatelji med Čehi. 11. in 12. številka češkega lista za ženstvo „Eva“ sta posvečeni skoro izključno slovenskim pisateljem in pesnikom. In sicer so zastopani sledeči naši slovstveniki: Dr. I. Šorli: „Nazaj“. Anton Medved: „Saj je proč“. Ivan Cankar: „Kovač Damijan“ in „O domovina, ti si kakor zdravje“. Adolf Robida: „Balada“. Ksaver Meško: „Najžalostnejša noč“. Petruška: „Grob ob cesti“. Vojeslav Molè: „Melodija“. — Gladke in zveneče prevode je oskrbel mladi moravski pesnik in eseist Ahasver (Rudolf Linhart). Naša knjiga, v domovini ob otrovanih in razkosanih političnih naših razmerah pastorka, si pridobiva tal in ugleda v tujini!

Y.

Bulletin de l'Alliance Française, glasilo zveze za razširjevanje francoskega jezika in francoske kulture, poroča v svoji zadnji številki o ustanovitvi francoskega krožka in Ljubljani, omenja ilirsko dobo in pozdravlja prijateljsko zблиžanje Slovencev in Francozov. Društvo Alliance Française ima svoj sedež v Parizu, kjer prireja vsako leto svoja slovita predavanja o francoskem jeziku in slovstvu, o umetnosti, itd., ter šteje v vseh delih sveta 450 podružnic, med katerih najmlajše spada ljubljanski „Cercle Franco-Illlyrien“. V Pragi obstoji slično društvo že dolgo, na Dunaju pa se je ustanovilo pred petimi leti in združuje najfinejše kroge tamošnje inteligence. Slovani so v Francozih vedno imeli nesebične prijatelje, zato treba pomembni pojav v našem kulturnem življenju pozdraviti s posebnim veseljem.

J.

„Słowacki wśród Słowiańców.“ T. St. Grabovski, „Zvonovim“ čitateljem znan po svoji študiji o Krakovskem gledišču, poroča v zadnji številki poljskega mesečnika „Świat Słowiański“ (str. 366—377) med drugim tudi obširno o Moletovem prevodu „V Švici“ Jul. Słowackega. Nad vse pohvalno govori Grabovski, ta redki poznavatelj jugoslovanskih književnih razmer med Poljaki, o dovršenem prevodu in prevajalcu samem, ki se je zamislil v poljsko moderno književnost in umetnost kakor še dozdaj noben Slovenec.

† **Grof Jan Harrach.** Dne 12. decembra 1909. je izgubil češki narod svojega velikega mecena, predvsem pa dunajski Čehi vplivnega zagovornika in očetovsko

ljubečega svetovalca. Smrt grofa Harracha občutijo tudi Jugoslovani, saj je pokojnik posvetil mnogo svojih moči v prosep in razcvit njih materialne in duševne kulture. — Na priporočilo Jana Lega je l. 1883. poslal „Matici Slovenski“ 83 vezanih dragocenih čeških knjig, da pospešuje vzajemnost med češkim in slovenskim narodom. Naš prvi književni zavod se mu je izkazal hvaležnega s tem, da ga je imenoval 5. dec. 1883. za svojega častnega člana. L. 1895. se je postavil na čelo družbi, ki je imela nalogo, pozdigniti Dalmacijo v gospodarskem oziru in pospeševati tujski promet. Ko je istega leta zadela Ljubljano potresna nesreča, je vodil grof Harrach pomožno akcijo. V znak hvaležnosti in spoštovanja ga je Ljubljana imenovala za svojega častnega meščana. Ljubljanski Kreditni banki je bil pokrovitelj in častni predsednik; trudil se je za uredničenje raznih železniških načrtov po slovenskem in jugoslovanskem ozemlju in podpiral znanstvene študije z denarnimi prispevki. Tako je n. pr. založil Topolovškovo knjigo o Baskih in Slovencih, in istemu mecenu, „dem rastlosen Förderer alles ehrlichen Strebens nach der Wahrheit in Kultur und Wissenschaft“, je posvetil delo enake znanstvene vrednosti naš Žunkovič, svojo tretjo češko in četrto nemško izdajo „Kdaj so se naselili Slovenci v srednji Evropi?“ — Dosegel je visoko starost 81 let, in življenje ga je obsipalo z mnogimi častnimi naslovi. Bil je vitez zlatega runa, imetnik velikega križa Leopoldovega reda, c. kr. tajni svetnik Nj. Veličanstva, komornik, vitez ruskega reda sv. Ane, vitez malteškega reda, dedni član gosposke zbornice, magnat ogrski itd. — Najlepši spomin pa je gotovo zapustil svojim dunajskim rojakom, med katere je rad zahajal pri vsaki priliki in se pokazal kot narodnjaka v besedi in dejanju, v priprosti delavski družbi, pa tudi med odlično inteligenco.

„Slavjanski Glas“, ki ga izdaje „Slavjanskoto Blagotvornitelno Družestvo“ v Bolgariji, objavlja v svojem petem zvezku (L. VII., 1909, str. 216—219) sledeče prevode iz Aškerca: „Prva mučenica“, iz „Rapsodij bolgarskega goslarja“ in „Moja Muza“. Prevajatelj Stilijan Čilingirov govori o novejših Aškerčevih pesniških zbirkah „Jadranski biseri“ in „Akropolis in piramide“.

V *Savremenuku* (God. IV., 1909) so sodelovali izmed Slovencev dr. Fran Ilesič, ki je med drugim priobčil „Vraz i gradački bogoslovi“ (348), dr. J. Lokar pa je poročal o Funtkovem prevodu Fausta (str. 173), dr. Franjo Bučar je opisal Trubarjevo proslavo (str. 277).

„Pjevački Vjesnik“, ki izhaja v Zagrebu in je obenem glasilo „Zveze slovenskih pevskih društev“, poroča v zadnji številki (9—10) obširno o koncertu zagrebškega „Kola“ v Ljubljani, ki je nastopilo prvič izven Zagreba. Poročilo je ponatisnilo članke iz „Slovenskega Naroda“, „Slovenca“, in „Laibacher Zeitung“ in opisuje podrobno vso slavnost ter zaključuje, da je „Kolo“ s tem izletom „učvrstilo hrvatsko-slovensko kulturno zajedništvo“. „Pjevački Vjesnik“ je objavil v istem letniku črtice o dr. Benjaminu Ipavcu in o 25letnici slov. pevskega društva „Slavec“.

